

COL·LECCIÓ HISTÒRIES DEL RAVAL

4 ESTIMAT CARRER AURORA

Històries inacabades d'un indret de Barcelona

MANEL AISA PÀMPOLS

Barcelona, 2017

Llicència: **creative commons**
BY NC SA

Aquesta obra està sota llicència de reconeixement -
No comercial- sense obra derivada 3.0 de Creative Commons

Edició: Associació Cultural el Raval “El Lokal”
C/ de la Cera, 1 Bis. 08001 Barcelona
ellokal@ellokal.org
www.ellokal.org

Dipòsit legal: B 17266-2017
ISBN: 978-84-120257-6-7

Impresión: Estugraf impresores S.L.
C/ Pino, 5. 28350 Ciempozuelos, Madrid

Introducció

En aquest petit llibret de la col·lecció *Històries del Raval*, hi ha el propòsit d'aprofundir la història d'un carrer com és el de l'Aurora. Ens podríem preguntar, per què ens fixem en aquest carrer i no en d'altres propers, que potser tenen una mica més d'història, com els de Riereta o Carretes que els precedeixen en la industrialització, o el de Sant Jeroni i Cadena que tenen biografies de personatges de més renom en la història de l'anarcosindicalisme.

Avui és un moment en el qual aquest carrer Aurora ha adquirit un significat especial per als moviments socials de la nostra ciutat i, de manera rellevant, per als alternatius del barri del Raval. El significat singular que ha adquirit l'espai alliberat «Àgora Juan Andrés Benítez» en un moment que tanta necessitat tenim de racionalitzar debats entorn la propietat, l'ús indegut de la terra, o sobre l'especulació que cavalca d'una manera desbocada, cal sospesar i reflexionar entorn la vida de les persones i la seva relació amb l'espai que l'envolta. Repeteixo, parlar del carrer Aurora és fer una mica nostra la seva història oculta, encara que sigui amb petites pinzellades, per tal de protegir-nos de la sens raó dels que ens volen organitzar les nostres vides mitjançant l'espòli econòmic.

Una societat que castiga els seus iguals en benefici dels especuladors a través d'abstractes fons d'inversió que només beneficien uns pocs en detriment de la gran majoria, és una societat malaltissa, mancada d'independència, que l'adreça per un camí que, a la curta i a la llarga, sols troba una i altra vegada fam, misèria i destrucció.

En un món on el col·lapse i el canvi climàtic són inevitables, on la raça humana és en aquests moments un formiguer per la quantitat ingent de persones que hi ha al planeta, se'ns fa evident que és urgentíssim racionalitzar l'espai amb la singularitat de cada un dels seus racons, és a dir, cal construir a partir d'allò local com a única alternativa de resistència al col·lapse, i per a això és

una premissa important l'exercici de «desaprendre»; reflexionar se'ns fa vital, amb tres condicions prèvies a partir de la nostra harmonia amb la natura: l'aire, la terra i l'aigua, que són elements naturals que han d'estar gestionats per l'administració local —per tothom— no per propietats que busquen benefici econòmic.

Aquests dies molts dels nostres amics, companys i col·legues de l'anarquisme, com Octavio Alberola, Carlos Taibo, o el mateix Tomás Ibáñez ens parlen i ens argumenten sobre el canvi climàtic; el col·lapse està servit i la fugida o contrapartida sembla ser la Revolució, però es fa difícil creure en la revolució quan no hi ha revolucionaris en cap de les quatre cantonades de cadascun dels nostres continents. La sort ja fa temps que és a la «teulada», però sí que hi ha una cosa a fer i aquesta cosa passa per l'economia local, per enrocar-se cadascú en el seu lloc ja que recuperar el temps i l'espai ens ajuda contrarestar el desastre. Ens ho tenim de creure.

Hi ha un llibre que recentment he tornat a llegir, el tenia oblidat al calaix; em refereixo a *Anarquismo ayer y hoy*, editat l'any 1970 a Caracas i escrit per Luis Mercier Vega; quan parla de l'anarquisme a Espanya, i més en concret encara de Barcelona amb els seus canvis socials, ens traça un fil conductor de contínua reflexió i evolució que ens ajuden a entendre perquè l'autor, anarquista francès, va formar part de la columna Durruti. Mercier analitza els continus canvis socials que li va tocar viure i de quina manera allò que ell entén de la Barcelona dels anys de 1910, 20, 30, 40, 50, etc., avui són perfectament extrapolables a les històries reconstruïdes i inacabables del carrer Aurora.

Per acabar, un altre llibre que sense voler ens porta a allò local és *Solo tenemos un planeta*, de Joan Martínez Alier y Jorge Wagensberg, de l'editorial Icaria, que ens ajuda fer-nos moltes preguntes i totes, o al menys la immensa majoria, unidireccionals en el sentit que necessitem connectar l'humà amb la natura.

És a dir, benvingut carrer Aurora!

El carrer, el barri i el districte V^e

Fàbriques i tallers

Em resulta una mica complex embastar les històries d'un carrer al llarg dels 180 anys que deu tenir, si fa no fa, aquest maleït carrer del districte V^e.

Podem afirmar i situar la linealitat de la construcció dels seus edificis al mateix temps, poc més o menys, que començava la primera Revolució Industrial; tot s'inicia amb el fang (can Fanga), després les llambordes i a la fi l'asfalt que arribaria més tard.

Les muralles de Barcelona semblaven un entrebanc. Eren temps encara de creences i malalties molt desconegudes que feien incessants les lluites, sobretot contra la pesta i el còlera; aquestes plagues arrasaven la població amb molta facilitat, provocant la mortalitat —que no era petita— de barcelonins, un tema molt seriós donades les poques esperances de vida que hi havia quan apareixia aquesta odiada pesta. El millor era obrir les finestres perquè corregués l'aire. Aleshores ja s'havia decidit per part de les autoritats del moment, aterrar les muralles que no eren molt lluny del recent construït carrer Aurora.

En aquest treball d'investigació, trobarem moltes històries de diferents àmbits; ara bé, difícilment en trobareu alguna d'acabada, es a dir, ens dediquem a obrir el cuc de la curiositat, d'aquells que en tinguin ganes, perquè continuïn fent «pesquises» detectivesques, de tant en tant apassionants, dels esdeveniments aquí indicats i perquè prolonguin el relat aquí iniciat.

En primer lloc, per tenir algunes pistes sobre el carrer Aurora, vam acudir a l'edició de *Las Calles de Barcelona*, de Víctor Balaguer, publicat per l'establiment tipogràfic de Salvador Manero l'any 1865 i ens sorprèn una mica la simplicitat o l'observació que dedica Balaguer a la història del carrer i la seva situació geogràfica, perquè ens sembla que no n'encerta ni una quan diu «*Es una calle moderna, situada en el barrio industrial de Barcelona, rodeada de fábricas, cuya entrada es por Carretas y su salida por la de Amalia*».

Bé, això de moderna, en aquell moment, era cert. Lo d'industrial era evident; no obstant, el plànol que acompanya el llibre sí que situa geogràfi-

cament el carrer on sempre hagué d'estar, és a dir entre Carretes i Cadena, avui Rambla del Raval. Com que publicar no és fàcil i menys en aquells anys, puc imaginar o creure que des de la mirada geogràfica que Balaguer feia damunt del carrer Aurora fins a la publicació del seu llibre, van passar uns quants anys i en un moment d'expansió fes que el carrer canviés una mica la seva topografia. Això s'observa simplement mirant el pla de Barcelona i la situació geogràfica del carrer.

Tot seguit, la meva intenció és comprovar la nomenclatura de la ciutat amb la curiositat pels núvols pensant el perquè d'aquest nom, i com a anarquista, per un moment m'imagino que tot procedeix del camp de la utopia i del nou dia que ens ha de portar a una nova situació, on plasmar i desenvolupar aquest anarquisme; és a dir, veure un nou horitzó, noves il·lusions, noves utopies, una vida plena de realitzacions i en comunitat. Però no em puc escapar de la realitat i comprovar que tot està en aquest país lligat i ben lligat, no ja sols amb el franquisme sinó molt abans amb el catolicisme i les seves creences i observo que el carrer d'Aurora té una mirada per a la Verge, «per l'advocació de la Mare de Déu». Així doncs, estem ja protegits per endavant i per un bon grapat d'anys.

Fins aquí la presentació del carrer Aurora i uns quants mons per recórrer amb molta penúria, gairebé sense moure'ns del lloc en aquests cent vuitanta anys, si fa no fa, d'un carrer estret de poc més de tres-cents metres de llarg i vuit d'ample flanquejat per altres petits i estrets carrerons que guarden històries de desencís i lluita per dignificar unes vides gairebé sempre poc gratificades.

Però com que no sóc molt creient, no em conformo amb sentir-me protegit per una Mare de Déu que tot just s'ha posat en contacte amb les gents del lloc, diria que gens ni mica, i els vilatans han estat abandonats a la mala sort d'un lloc que sembla proscrit, ja que per aquí no hi ha cap protecció divina.

Per tot això prefereixo sentir l'esforç i la suor dels obrers del tèxtil, del calçat o de qualsevol artefacte per fabricar en sèrie, als primers compassos de la Revolució Industrial quan ells i elles estan fartes d'aguantar les ignomínies d'un estat gairebé esclavista, i s'il·luminen amb la llum que ells mateixos es fabriquen en els projectes d'emancipació d'una nova era. Amb ella contemplaran el conflicte com un objectiu a superar i sense por, el re-

néixer d'una Aurora Boreal que pot arribar a justificar la bellesa d'una o moltes vides.

Per això van intentar aprendre l'esperanto, per anar més enllà tot i que amb prou feines ho van aconseguir. En el millor dels casos, volien viatjar al lloc del mai més, per no tornar. Però el nostre carrer Aurora no és més que un lloc d'emancipació de vida terrenal que ens abraça a tots per igual. ¡Sort al pas dels seus vilatans!

Però sent generosos, ens agrada saber que molt a prop del carrer Aurora, concretament al carrer de Sant Pau núm. 83, hi havia la Federació Euterpense de Cors i Orfeons de Clavé i el seu secretari, poc abans del començament de la revolució de 1936, era el nostre estimat Albert Carsí Lacasa, el qual es va fer càrrec de la redacció de «L'Aurora Claveriana»; aquest fet és vital per entendre que el mestre Carsí caminés sovint pel barri de Sant Pau, passant pel carrer de l'Aurora fins arribar a les cantonades d'Amàlia i Cera, on al número 61 trobaríem l'escola racionalista «Labor» de la qual ell n'era un dels destacats professors. Carsí, (1876-1960) enginyer y geòleg, fou deixeble de Reclus. Inicialment fou republicà federalista però anys més tard fou un entranyable i incansable anarcosindicalista, per no dir directament que fou un veritable anarquista.

Però continuem i situem-nos en els inicis. La Barcelona de mitjan del segle XIX, com ja hem comentat abans, deixava a poc a poc i a un costat les muralles que l'envoltaven; els primers emigrants de l'entorn s'hi acostaven cercant un sou i una seguretat que en teoria els oferís el canvi de societat que anunciava la Revolució Industrial quan aquesta engegava les primeres màquines de vapor. Aquest moment entre la fi de l'artesà i l'inici de la producció en cadena d'aquest nostre petit i malmès carrer, topa amb la dignitat que sempre ha mantingut la seva gent i ens reafirma en la nostra condició de barri humil i digne com la d'aquell treballador que mai no ha demanat res més que allò de guanyar-se la vida amb justícia; ben diferent que la dels patrons que amb prou feines van prestar atenció a homes, dones i nens que van deixar la pell entre les quatre parets de les seves fàbriques. Una llista no petita de factories enclavades en aquest carrer marquen el seu pas amb el rastre deixat de condicions d'esclavisme en el seu inici. Hi ha desenes de fàbriques que més aviat són tallers els quals aleshores requerien una important mà d'obra.

Rellegint el llibre de Manuel Saurí y José Matas, *Manual Histórico Topográfico estadístico y administrativo ó sea Guía General de Barcelona dedicado á la Junta de fábricas de Cataluña. Editado por la misma imprenta y librería de Manuel Sauri en Barcelona 1849*. En aquesta obra podem entendre ‘qui és qui’ a mitjan del segle XIX a Barcelona quan el carrer, ben modern, tot just és a punt de començar a desenvolupar la seva història. Trobem: *Fábrica de Don Clemente López*, n. 24; *Tundosa de Tijera horizontal*, de Miquel Serra, n. 19; *Industria algodonera*, de Josep Domènech, Aurora n. 23; *Feliu Agustín*, n. 2; *José María Gal*, Aurora n. 1; *López y Cía*, n. 17; *Industria de Sedería Ildelfonso Desbens*, Aurora n. 5; *Tintoreros para fábricas*, Juan Cert, n. 14; *Manuel Elins*, n. 22; *Antonio Nogui*, n. 18; *Establecimientos de estirar, aderezar, prensar o lustrar telas (...) que hacen estas operaciones á mano*, Juan Mañas, Aurora n. 5.

Però també altres sectors comercials es desenvoluparen al mateix temps al carrer Aurora, com per exemple al número 14, on s’instal·la *Pedro Borrrell* el qual establí un forn de pa; al número 10, *Lorenzo Pujol*, *Bodegones amalgamados con taberna*, que interpreto que es tracta d’una bodega semblant a la que té José Oms al n. 24; *Daniel Guitart* té una *botiga de abacerías* que ve a ser una botiga de queviures al n. 4; una altra de semblant instal·la *Carles Llavat* al n. 16; també trobem un altre dels oficis que avui potser ja no es més que un record, al menys per les seves maneres de fer, com és la botiga de bronzista calderer de *Vicente Terraso*, al n. 24 i de *Pedro Valli* al n. 2.

Seguim amb els oficis instal·lats al carrer Aurora i ara trobem el serraller per si et deixaves, perdies les claus o necessitaven fer-ne més; els tenies a prop de casa: *Antonio Pons*, al n. 3 i *José Santaló* al n. 25. No podia faltar una botiga de llanes amb el matalasser, que es trobava al n. 28, i al final, ja tocant amb el carrer Carretes, i a falta de l’home qui portava el negoci aquí era la dona, *Vídua de Joan Roca*; les botigues de verdures també tenien cabuda al carrer i així trobem, per exemple, les *Verdures i hortalisses d’Eulàlia Batllori* que podria haver fet la venda ambulat per algun indret del carrer Aurora; una altra, ja amb seu fixa, era la d’*Antonio Sausa*, al n. 23. I al n. 27 hi havia un safareig que regentava *Segismundo Mas*.

Els historiadors situen el naixement d'aquesta primera Revolució Industrial a Barcelona pel voltant de 1832. El treball en cadena a les primeres fàbriques es dissenya i s'imposa entre deu i quinze anys després.

Totes aquestes fàbriques pràcticament ocupaven els baixos dels nous edificis que es construïen en aquest primer nucli industrial d'aquella fervent Barcelona que s'obria pas com a centre de referència de la península ibèrica i poc després d'Europa; tenia el seu eix principal en el vessant del carrer Riereta, epicentre de tota la primera fase pre-industrial, amb les fàbriques a ple rendiment. Moltes d'aquestes fàbriques, com veiem, estaven lligades al sector del tèxtil, conegut popularment com «el ram de l'aigua» a causa de la gran quantitat que se'n necessitava en molts casos per a l'elaboració dels teixits. La proximitat de la muntanya de Montjuïc, lloc que si bé no era urbanitzat, ja n'aportava una important quantitat amb les seves fonts naturals, com explica el llibre de Josep Termes.¹ Aquest llibre destaca que a l'inici de la revolució industrial hi hagué la resposta obrera tractant d'organitzar-se i posa una data lleugerament anterior a l'arribada de les fàbriques al carrer Aurora, quan es van crear les primeres associacions o sindicats obrers (10 de maig de 1840), com la «Societat i protecció Mútua de Teixidors de Cotó», de Barcelona, dirigit per Joan Muns (o Munts), José Sugrañes i Pedro Vicheto. Era un sindicat que tenia el seu seguiment en els romanços de cec de l'època:

«Festivitat que celebra la societat de Teixidós de Barcelona, ab conmemoració del dia de la seba instalación, la cual fou instalada ab aplausos general lo dia 10 de maix de 1840 y cansó nova, o breu explicació de las festas y anaiversari que celebran los Teixidors de la ciutat de Barcelona al dia 10 de maix de cada any, dia en que fou instalada la societat.»

Vaga a la fàbrica de cadires i llits del núm. 24

En un dels llibres de Manuel Sastre, a propòsit de les vagues de Barcelona i els seus resultats de l'any de 1904, fa referència, amb força èmfasi, en aquest esdeveniment de desavinences entre els obrers de la fàbrica de la fusta en la seva especialització de cadires i llits. Destaca que els motius d'aquest conflicte es situen en el moment que la patronal havia afavorit als

treballadors amb pacte o conveni de l'any anterior on, entre altres coses, havia reduït l'horari laboral, passant aquest a ser de nou hores diàries. A l'any següent de 1904, els patrons de la fàbrica van considerar que el rendiment no era l'adequat i pel que es veu volien que la producció es multipliqués. Amb això de nou va renéixer el conflicte i la pressió perquè tornessin a treballar les 10 hores com en anys anteriors. El conflicte va anar creixent i parcialment la fàbrica restà aturada. Les xifres que ens han arribat ens informen que 119 obrers van continuar la vaga, mentre que 144 van reprendre el treball, dels quals 60 eren de nou contracte, és a dir esquiroles; la legislació del moment era encara per fer i a penes els obrers tenien drets, per això constantment hi havia conflicte, molta misèria i encara molta lluita per conquerir la dignitat.²

Al poc més d'un any d'aquesta vaga hi va haver, en aquesta mateixa fàbrica, un conat de foc a les tres de la matinada del 26 de maig de 1905, i tal com recull la premsa de l'època, va ser sufocat immediatament a l'avís dels elements de l'aguait, es a dir, els bombers nocturns de la ciutat amb la presència de les figures del sereno i del vigilant de la zona.

Anys 20 i 30

L'anarcosindicalisme i les lluites socials al carrer Aurora

La Barcelona d'aquest primer terç de segle XX és evidentment una ciutat convulsa que busca els seus espais, és un dels focos neuràlgics de l'Europa del seu temps i una ciutat de referència d'entre guerres; la lluita per la vida deixa cicatrius a cada una de les cantonades de la ciutat, sobretot en un barri tan singular com el districte V^è. Entre altres principis cal destacar els interessos d'usura dels que pretenen dirigir la vida de moltes de les persones, la seva quotidianitat i la resistència del barri als beneficis econòmics de jugades del capital, fetes a vegades des de milers de quilòmetres; això es veu clarament si prenem com a exemple de partida la Setmana Tràgica, motivada per uns interessos de classe que pretenien defensar, a qualsevol preu, un tros de terra usurpat a les cabiles i a la gent del Riff; motivada també, per

descomptat, per l'interès especulatiu dels minerals que es podien arribar a extreure d'aquelles àrides terres així com per les males maneres d'aquell que pretenia ser ministre de governació o de la guerra, l'anomenat senyor Juan de la Cierva y Peñafiel, durant la coneguda Setmana Tràgica, amb el seu poc tacte i sensibilitat a l'enviar a la mort un bon grapat de catalans a l'Àfrica.

Somnis de grandesa de quatre monàrquics que volien tornar als temps imperials i recuperar allò que es va perdre amb la desfeta del 98; era evident que no hi havia res a defensar pel benefici de quatre magnats d'una monarquia obsoleta i carregada de privilegis; o l'assot mastodòntic d'interès que tenia lloc a milers de quilòmetres de la ciutat. Però un bon grapat de morts va posar Barcelona en la seva rebel·lió; l'inconformisme del moment queda reflexat amb detall en llibres com el de Bonafulla, per cert de nou recentment reeditat,³ on moltes d'aquestes històries de barricades i forta repressió transcorren a tocar del carrer de l'Aurora.

De fet hi havia diverses barricades que eren defensades a la zona, per exemple les del passatge Sant Bernardí, les del carrer de la Cadena, ben emblemàtica, i sobretot, la situada a Cadena / Aurora, documentada per exemple a la vaga de les subsistències de 1917.

Diuen que un fet ocorregut a Sarajevo, com fou l'atemptat contra el duc hongarès austríac Francesc Ferran d'Àustria, executat pel nacionalista Serbi-Bosnià Gravrilo Princip, va ser el pretext que va desencadenar una guerra absurda en la qual van morir milions de persones; ben bé, ningú sap per què. Es mataven entre ells, l'absurditat i l'honor dels qui governen sempre és present a les guerres

Potser una mica i de rebot, aquesta Europa plenament convulsa afectà Barcelona, que com hem dit era la capital d'entre guerres, convertint-se en un formiguer de gent. El barri del districte V^e tingué el seu epicentre a l'Avinguda del Paral·lel, junt amb dos carrers seus vertebrats de marcat caràcter: el carrer de Sant Pau i el del Comte de l'Assalto, formant un veritable triangle d'eclosió de vida fins i tot en temps de repressió. No podem oblidar, però, que també va donar renom al barri un altre triangle de carretons encara més petits com van ser Cid, Migdia i Om, en definitiva embrions d'aquella Barcelona revolucionària, desitjosa de canviar alguna cosa.

Ja entrat en els anys 20, el districte V^è va sentir-se amb vocació literària i bohèmia, un lloc de transgressió, amb tota la magnitud del que pugui significar la paraula: Allà dins del mateix «bullanguero» del Paral·lel hi havia les representacions del teatre social de José Fola Igúrbide, que tant d'impacte va tenir entre les classes humils catalanes quan visitaven els teatres d'aquella populosa avinguda amb el seu marcat teatre compromès; per exemple amb la seva obra «La Sociedad Ideal», editada ja el 1912, i naturalment el cabaret transgressor al capvespre, com era el Pompeia. Però sobretot tingué ressonància el moment en què «Pepe el de la Criolla», obria les portes del seu local «La Criolla», al carrer del Cid n. 10, lloc emblemàtic que tanta revolta va portar a la ciutat; en aquest petit carrer on fins i tot escriptors com Jean Genet deixà córrer els seus primers rius de tinta escrivint el «Diari d'un lladre», relatant l'aprenentatge de tot el que esdevé als baixos fons d'una ciutat efervescent, per més tard exportar els seus coneixement de «pispas» a les grans ciutats europees; o l'amor tardà lèsbic cercant socórrer vides, sigui

El carrer Aurora als anys 1930

amb un mantell o la capa d'un guàrdia civil o carabiner, després d'una estona d'amor mirant les estrelles i les papallones que a l'alba voleiaven en ficticis jardins del districte V^è, llavors ja Barri Xino.⁴

El Bar La Mina, cantonada del carrer Migdia amb l'Arc del Teatre i situat al costat de La Criolla, era un altre lloc emblemàtic; va arribar fins els anys 50 en plena decadència durant l'esllanguit i trist franquisme; era llavors un lloc de vitalitat obrera exacerbada i canalla, molt d'acord amb allò que hem

recreat fins ara i que permetia la fugida en cas de la batuda policial damunt dels desposseïts que per allí transitaven. Però sobretot ens embriaguen els personatges que ens descriu Juli Vallmitjana, gairebé tots al centre del barri, a la cantonada de «La Criolla» del carrer del Cid i del de Trenta Claus, molt proper al bar «La Mina» del qual n'hem parlat una mica abans; aquest cop no cal parlar de «la Xava» però si podem fer-ho de «L'Espanta».⁵

Amb personatges arrelats al barri com el «Rovellat» i l'anunciat «Espanta», jove de 27 anys, cansat i demacrat per les tragèdies de presidí, comenta un cop i de nou ha sortit del «talego», que no vol dedicar-se al «pispeyu». Tots aquests personatges es confonen amb la quotidianitat del carrer de l'Aurora i tot en un grapat de metres com a lloc de trobada del moment del barri, termòmetre de tot el que passava no gaire lluny de l'indret especial on de dia hi havia els més escenificats mercats de carrer.

Així, la «Pensió Escandinava», carregada de solidaritat, recollia els indigents europeus que arribaven a la ciutat després d'un llarg camí fugint del nazisme; es camuflaven en els llocs d'oci i prostitució del moment, com eren «la Capitania», «El Xinès», «Cal Sacristán», «La Mina», amb aquelles senyores de vida alegre que van atreure una riuada de joves intel·lectuals de la classe mitjana i alta, no només barcelonina, la qual buscava la transgressió del moment, tant amb la bohèmia com també amb els diners fàcils arribats a la ciutat «gràcies» a la sang vessada a Europa per les guerres, per les drogues, la cocaïna per antonomàsia que circulava amb lleugeresa a les nits no tan humils, on en locals com «La Criolla» atapeït de gent, ja no hi cabia ni una persona més.⁶

No gaire lluny de la centralitat de la vida noctàmbula dels voltants de la Criolla o dels mercats dels «top manta» de l'època, amb el peix acabat de pescar i aparegut a les primeres hores pels carrers de la Barceloneta, molt a prop de tot això i escabullint-se entre els habitacles foscos del barri, es reparteixen pels seus estrets carrers on amb prou feines passa el sol uns minuts cada dia; a cada cantonada un vell veí aprofita una estona de sol; així són els personatges del barri que cohabitaven arreu i per descomptat també al carrer Aurora.

En aquells temps lliures d'impostos, les persones treien el cap pels seus carrers, despertades per l'home que amb el carro de l'aigua anunciava que avui toca regar el carrer, llavors alguns aprofitaven per rentar-se la cara o

rebre un glop d'aigua fresca i saborejar-la a la boca, mentre que un altre dels seus personatges, amb la boina decantada, feia sonar la corneta per anunciar la seva presència en el moment de recollir les quatre pells de patata que es donaven per sobrades, o sigui, l' escombriaire de l'època ens anunciava la seva arribada al barri.

Tot té la seva nova utilitat i els draps rebutjats van a parar al drapaire de torn del carrer del costat, el qual encara veiem entretenint-se classificant perquè els drapets puguin tenir utilitat segons el seu color o textura.

En el llibre *Ángel Pestaña «Retrato de un anarquista»*, d'Ángel M. de Lera, el protagonista fa unes reflexions en les quals separa «l'escola de la vida» i «l'escola de la militància» a partir de les experiències que el prolífic anarcosindicalista va viure els anys 20 i 30 del segle passat. En la lectura d'aquestes pàgines un entén que el fet d'arribar Ángel Pestaña a Barcelona, i anar a viure al carrer de Sant Jeroni i començar a treballar, —primer en una rel·lotgeria del carrer de la Cera i després practicant el mateix ofici al carrer Ponent (avui de Joaquim Costa)— amb aquell viure i convida les vint-i-quatre hores al cor d'un barri del districte V^e com el «Xino», li va donar una forta i bona nota a «l'escola de la vida» i que, una mica més tard, li afegí arguments per entrar a formar part de «l'escola de la militància» anarcosindicalista. Recordeu que Àngel Pestaña a Barcelona sempre va viure al carrer de Sant Jeroni, entre els de Sant Rafael i Sant Martí, molt a prop del carrer Aurora.⁷

En tot aquest temps passaven coses i per descomptat que bategaven als cors de la gent; diuen que antany al número 19 del carrer Aurora hi va viure una anarquista d'aquestes que fan escola per la seva actitud, les seves conviccions i sobretot per la seva dignitat.

Em refereixo a Teresa Claramunt Creus, nascuda a Sabadell (1862-1931), gairebé al ritme i temps de la nova era industrial; el seu esperit rebel i femení la va fer una exemplar lluitadora del seu temps, però també atemporal, rebel com la que més; lluità per la seva dignitat i per la dignitat dels seus coetanis; cal no oblidar que va ser una de les poques dones que va estar detinguda al Castell de Montjuïc com tants altres anarquistes, acusada per l'odi dels repressors del moment, entre ells pel tinent de la guàrdia civil Narcís Portas Ascanio i el jutge, no menys venjatiu i retorçat de ment, Enri-

que Marzo que tenia una obsessió per les més fosques i enrevessades pràctiques de càstig físic als anarquistes.

Aquell mateix any de 1896 Teresa Claramunt tingué l'ocasió de presentar al Teatre Circ Barcelonès, del carrer Guàrdia, una obra de teatre que portava per títol «El mundo que muere y el mundo que nace»;⁸ m'agradaria molt que m'arribés un exemplar a les mans per gaudir almenys de la seva lectura, però em temo que serà una mica difícil i de moment em caldrà posar l'obstinació i buscar a les piles velles d'obres de teatre per si un cas es va arribar a publicar i no defallir en el projecte. Una altra cosa pendent per llegir.

Teresa Claramunt, lliure de les masmorres de Montjuïc, bé tindrà cura de denunciar des de les pàgines de la primera etapa de la *Revista Blanca*, allò que passava al castell maleït així com també allò que s'esdevenia en altres llocs de la geografia espanyola com a les mines de Río Tinto, Huelva, i els bruts esdeveniments que preparava la repressió per aquells indrets. Cal pensar que en aquelles mines no hi havia mai festa, solament el dia de l'aniversari de la reina d'Anglaterra, per la qual cosa la vida era allí esgotadora.

Finalment, recordar-vos que en aquella Vaga General de 1902, que va ser un dels grans foscors del moviment obrer català, Teresa va ser novament detinguda i confinada a Saragossa —com moltes altres vegades havien fet les autoritats— on naturalment ella continuà denunciant totes les injustícies que passaren pel seu coneixement.

Al carrer Aurora número 1 també hi trobem vivint en aquest final de segle a Juanita Biosca; participà de manera altruïsta en l'ajuda econòmica als nombrosos presos tancats a Montjuïc.⁹

Un altre dels anarquistes internacionalistes del moment que trobem vivint al carrer és Pau Bo Guinovart que fou detingut el 25 de setembre de 1893, o sigui un temps abans de la nostra estimada Teresa, per l'atemptat de Paulí Pallàs a la Gran Via.

Pau vivia al nostre carrer de referència en el seu número 10, 3r 3a; havia nascut al Vendrell i ja havia estat detingut com a propagandista de l'anarquia i tancat a la presó d'Amàlia; el 1896 seria de nou agafat per l'atemptat del carrer Canvis Nous; era, per tant, un assidu màrtir de les tortures en mans del comissari tinent de la guàrdia civil, Narciso Portas.¹⁰

Joan Tarragó Gener

Un veí que podem considerar il·lustre, atenent el criteri del nostre estimat Joan García Oliver en el seu discurs davant la tomba de Durruti, Ascaso i Ferrer i Guàrdia en relació sempre a «los que no tienen nombre».

Com deia, un altre dels personatges de l'anarcosindicalisme que vivia en aquella època al nostre homenatjat carrer de l'Aurora era Joan Tarragó Gener, nascut el 1903; encara desconeixem el seu ofici i per tant el sindicat al qual pertanyia, però sí que intuïm que era un home disposat a no deixar-se trepitjar pels grups repressors del moment; en una ocasió que el van detenir, durant el registre a casa seva al carrer Aurora 26, 2n 2a., la policia li va trobar dues pistoles, una Star i una Bellastegui. D'aquestes dues pistoles, almenys la Bellastegui, tenia tota la pinta d'haver estat fabricada al País Basc; no en tinc ni idea d'aquestes coses armamentístiques però el nom la delata. També li trobaren important documentació de propaganda anarquista; com gairebé sempre, estava prohibida. La premsa fins i tot esmenta les postals de personatges anarquistes, que com bé podem imaginar, era una cosa tremendament perillosa en el dia a dia.¹¹

Pel que sembla i diu la premsa burgesa de l'època, Joan Tarragó era un dels homes destacats dins dels grups d'acció de la CNT, però de moment no li van poder imputar tot el que volien les autoritats, ja que havia de sortir de la presó l'abril el 1921, però hi va seguir un temps més com a pres governatiu, és a dir, per decisió del governador, sense causa justificada davant la llei. Però per la documentació que tenim, el primer dia d'agost d'aquell mateix 1921, va ser tret de la Model i conduït a la prefectura de policia, on li van aplicar les més fortes tortures amb la idea de implicar-lo en una sèrie d'atemptats que havien passat un any abans. El fet és que volien que signés la seva implicació en l'assassinat dels caixistes del Sindicat Lliure del diari «La Publicitat», si bé ja hi havia altres anarcosindicalistes implicats, semblantment a la presó.

També el volien implicar en l'atemptat a un obrer del Sindicat Lliure del Ram de la Pell i del conegut pistoler de la Banda de Koenning que portava el sobrenom de «el Pintor»; el cas és que no el van deixar sortir de la prefectura de policia fins després de rebre una cruel pallissa. Va signar la seva responsabilitat en aquells fets i en els de tots els que hi havia als papers que li varen posar al davant. Era el 6 d'agost de 1921, havia estat sis dies ali-

mentat a força de cops per tot arreu; sense més, aquell dia, desfet, mig trencat el seu cos i partit en dos, les autoritats policials d'aquesta ciutat el van tornar a la presó Model, fet miques.

La justícia d'aquest país era així.¹²

Com ja hem explicat abans, Joan Tarragó després va ser implicat, junt amb altres companys, en l'assassinat d'Ernesto Queralt Mas, (a) «Pintor»; era membre de la banda de pistolers del Baró de Koenig, comès a la muntanya de Montjuïc el 12 d'octubre de 1920. Per aquest delictes foren processats els detinguts Manuel Martínez Castellanos, Josep Cervelló Castelló, Jaume Martínez Palau (a) «Pipa», Bartolomé Llabrés García, Joan López López (a) «Juanillo», Joan Gusi Cañellas, Josep Saleta Pía (a) «Nano», Vicente Cervera Miralles (a) «Patillas», Joan Francesc García García, Andreu Batista Giménez i Joan Font Riutort o Salom ja que segons la premsa feia servir els dos cognoms (a) «Gorra de Wilson», i altres companys que també eren implicats en altres atemptats, com Jaume Martínez, Joan López y Bartolomé Llabrés, condemnats per l'atemptat a un inspector de policia. Aquest judici es va celebrar a finals de gener de 1922.¹³

De moment no hem pogut accedir a la sentència d'aquest procés però creiem que les proves contra ell no podien ser concloents i que en poc temps estaria en llibertat.

També ressaltem una altra informació en el sentit que diu el periodista i historiador León Ignacio. Aquest assegura que Joan Tarragó era entre els que van atemptar, el 30 juny 1921, contra l'Associació de Caçadors, en aquell moment una mena de Cercle Equestre instal·lat als baixos de la Rambla / Plaça de Catalunya, on anys més tard hi hauria durant el franquisme el Banc Central.

L'atemptat es va produir dies després de la mort violenta de Ramon Archs i Pere Vandellós, dos companys anarquistes d'alt nivell organitzatiu; l'atemptat d'aquell dia era una resposta a l'atropellament i mort dels dos anarcosindicalistes Ramon i Pere, però crec que el nostre personatge durant aquells dies, com hem argumentat abans, era a la presó.¹⁴

En el que sí sembla que Joan Tarragó Gener (a) «Menta», va tenir relació és amb els grups d'afinitat, els quals en un moment donat recolzaven les teories del grup «Crisol» i la tesi coneguda de Joan García Oliver que defensava com la «Gimnàstica Revolucionària», és a dir, la dels cops econòmics.

Així sabem que Tarragó estava entre els homes que van assaltar el 7 i 8 agost de 1923 la Fonda de França i després l'empresa Arrendatària de Contribucions, al Carrer d'Avinyó, ni més ni menys que l'Hisenda de l'Ajuntament de Barcelona. Allí va ser detingut juntament amb altres companys; després, en un escorcoll de la policia a la casa del carrer Aurora, també fou detingut el seu pare.

Així la notícia apareguda a la premsa de l'època diu:¹⁵

«Anoche la policía realizó varias diligencias para la busca y captura de los autores del atraco cometido en la Fonda del Ferrocarril. Aunque se guarda gran reserva acerca de los trabajos realizados, parece que éstos no han resultado del todo infructuosos, habiéndose logrado reunir interesantes detalles y datos que pueden contribuir eficazmente al descubrimiento de los autores, pues de algunos de ellos se conocen las señas. Durante la noche y a primera hora de esta madrugada se han practicado algunos registros y detenciones. Parece que una de estas diligencias se realizó en una casa de la calle de la Aurora, donde fueron detenidos dos individuos, uno de ellos de mediana edad y de unos veinte años el otro, que fueron conducidos a la jefatura de policía. Se les ocuparon cuatro pistolas y unos cargadores envueltos en un saquito de tela, de los que utilizan los mozos de banca para llevar el dinero. Acerca el nombre de los detenidos y causas de su detención, se guardaba gran reserva. Aunque de momento no puede afirmarse nada en concreto, no obstante, parece ser que los trabajos de investigación realizados hasta ahora van bien encaminados, y que se considera probable llegar al descubrimiento de los autores del escandaloso atraco».

Sens dubte aquesta notícia fa referència al nostre home d'acció del carrer Aurora, Joan Tarragó, així com al seu pare; la informació marca pautes per a tenir en compte com a personatge del seu moment i com a referència. A veure si tindrem sort i podrem posar-li cara a aquest singular anarcosindicalista; amb el pare i el fill, es confirma aquesta idea nostra, que la revolució havia de ser intergeneracional.

Crec que és important saber que la caserna de policia de la Via Laietana va ser inaugurada a mitjans de 1926; abans, els detinguts eren portats al Pla de Palau, es a dir, a l'edifici de Governació, així com també es feia servir, des del segle XIX, la caserna de les Drassanes abaix de tot de les Rambles.

Josep Pàmias Bouzan

Un altre dels il·lustres anarcosindicalistes que vivia al carrer de l' Aurora és Josep Pàmias Bouzan. Tenim l'oportunitat de rescatar-lo i encara que sigui breument, hem aconseguit conèixer alguna cosa d'ell i posar-li nom i cognoms, si bé difícilment li podrem posar rostre. Fou detingut el 3 de desembre de 1924, en plena dictadura de Miguel Primo de Rivera, portant segells de cotització a les butxaques, en total eren: 106 segells de cotització del Sindicat Únic de la CNT de 50 cèntims i 55 segells de 25 cèntims; un cop a casa i amb l'ordre de registre a mà de la policia, aquesta va trobar 400 segells més.

Sens dubte que Josep Pàmias era un dels anarcosindicalistes que es jugava la pell en aquell moment per aconseguir la recaptació de quotes sindicals entre els companys del Sindicat Únic; en la major part dels casos eren diners per socórrer les famílies dels presos, que no eren pocs; les presons de la Model o d' Amàlia eren plenes de persones en molt males condicions; calia ajudar les famílies i pagar els advocats amb la solidaritat dels companys.¹⁶

També de tant en tant, quant les autoritats ho permetien, s'organitzava algun o altre esdeveniment per recollir fons; casi sempre algun dels teatres del Paral·lel s'oferia; per exemple veiem com al «Teatre Còmic» s'anuncia la solidaritat de diverses companyies que participen en una trobada organitzada per pro-presos per recaptar diners.¹⁷

«Per aquella època, des de Madrid, el general Emilio Mola que era director de seguretat de l'Estat a les oficines de la comissaria de la Porta del Sol, davant la gran quantitat d'obriers afiliats a la CNT, a cada moment estava calculant els diners que aquesta era capaç de recaptar, fins i tot en clandestinitat; els seus càlculs li feien pensar que es tractava d'una multinacional.»¹⁸

Allò que el general Mola oblidava era la realitat de la vida, i és que la gran majoria dels anarcosindicalistes vivia en precari, hi estaven obligats pels sous de misèria que cobraven aquells que treballaven, per lo qual pagar la quota del sindicat no era fàcil, encara que fos una aportació petita; molts no tenien amb què pagar, per no dir la gran majoria, l'esforç per pagar el segell de cotització era un acte de consciència força important i per això molts dels cops econòmics eren per cobrir aquestes despeses obligades del comitè pro-presos.

Jaume Dufour Barberá

Seguint atents trobem un altre personatge singular del nostre carrer Aurora; prendrem com a lloc de referència un espai que almenys ja ens resulta conegut per esdeveniments passats i que acabem de narrar en aquest mateix apartat de l'estudi; les dades es van creuant i ens condueixen en ocasions al mateix lloc. Així veiem, per les notícies que ens dóna la premsa, com a la matinada del 28 de juliol de 1926 la policia de Barcelona prepara una emboscada a uns quants anarcosindicalistes que sens dubte estaven en un moment de letàrgia, descansant; però els inspectors, posats a la feina, volien aturar i caçar els anarquistes; es tracta dels inspectors Martín Fernández i Terol, acompanyats dels agents Víctor Fernández, Fernández Vega, Camarano i Ordi. Complint ordres del cap inspector de la policia del moment, Hernández Malillos, irrompen en un pis del carrer Aurora, n. 26, un lloc on ja en altres ocasions han actuat, però aquesta vegada la visita policial la faran al quart pis on hi viu l'anarcosindicalista Jaume Dufour Barberá; un cop detingut, serà conduït a la prefectura de policia i tancat de moment als seus calabossos, segons informa la premsa de l'època. Dufour està reclamat pel jutge comandant Linares, ves a saber per quin motiu el voldran implicar en algun procés obert que desconeixem, però de ben segur que ho coneixerem més endavant. Acte seguit els mateixos agents es van dirigir al carrer Fontrodona, número 14, del Poble Sec, on van preguntar, descrivint-la, per la persona que buscaven; de moment anaren a la casa de Ramon Benlliure Colat que estava sol amb el seu fill de 19 anys i estava enllitat per trobar-se malalt; la policia va poder comprovar que tenia febre i no era la persona que buscaven.

Quan ja estaven disposats a marxar, sempre segons la premsa de l'època, es va sentir un tret i els crits d'una dona que era Anna Benlliure, filla de Ramon, que amb plors i excitació no deixava d'exclamar «¡S'ha matat! ¡S'ha matat!». Es tractava de Pere Casals Horta, de 27 anys, casat amb Anna, el qual precisament la policia estava buscant; el van trobar agafant amb la mà dreta un revòlver Smith; Pere perdia molta sang per una ferida al pols dret del cap, la qual li va ocasionar la mort.

S'acusava als dos anarcosindicalistes d'un atracament a mà armada al carrer Casanovas, contra la persona de Ricardo Revolta Mompart, comès durant la nit del 28 de juliol últim. Al registre fet per la policia a Fontrodona

Jugant al dòmino al bar del carrer Aurora n. 21

a casa de Pere Casals, a part de regirar tot allò que tenien a mà, els agents van incautar una pistola automàtica i el revólver amb el que s'havia suïcidat. Per aixecar el cadàver es va haver d'avisar el jutge de guàrdia que aquell dia era López Avilés. I aquest, una vegada comprovat el seu estat, va ordenar el trasllat del cadàver al dipòsit judicial. A conseqüència d'aquest succés, a la prefectura de policia s'obriren diligències per esbrinar la mort del suïcida.¹⁹

També va quedar detingut el jove Ramon Benlliure malgrat que en aquell moment es trobava malalt. Però tornant al personatge que ara en concret ens interessa, Jaume Dufour del carrer Aurora 26, cal dir en aquest apartat que el seu germà Lluís Dufour Barberá havia mort al carrer Sant Ramon davant les portes d'un conegut bar de l'època del districte V^e, en un enfrontament amb la policia; fou la vigília de Nadal de 1920.²⁰

I el mateix Jaume Dufour havia tingut diverses trobades amb la justícia i processat tres vegades per tinença d'explosius, atracament i robatori; per aquestes causes li demanaven tres anys i sis mesos de presó i 150 pessetes de multa.

A mitjans de setembre de 1924 s'havia de celebrar el judici pel qual estava pres (robatori a mà armada pels fets ocorreguts el 2 de juny de 1921 al carrer de Sant Antoni Abat), igual que Jaume Jiménez, però a causa de la

no presència dels implicats per trobar-se en llibertat provisional, es va suspendre el judici.²¹

Hi ha un tercer robatori en el qual la policia va implicar també a Dufour. El fet passà el 25 d'agost de 1921 al carrer Rocafort cantonada Gran Via de les Corts Catalanes, on s'assaltà a mà armada Ricardo Revuelta Mompart, destacat somatenista de Barcelona quan anava acompanyat de la seva novia. En aquest atracament la policia implicà també a Vicent Vitaller Lamaní; cal aclarir que molts d'aquests anomenats atracaments per la premsa o la policia, en realitat eren ajustos de comptes entre anarcosindicalistes i pistolers del Sindicat Lliure de la patronal, el problema és que no són tractats amb igualtat informativa.

Passat un temps, en el judici de Ricardo Revolta ell argumenta un diàleg una mica estrany entre agressors i agredit que la premsa recull:

«Tira, tira! Somos del Somatén y tenemos que cachearte!» por temor a que si se resistía hirieran los ladrones a su novia, no opuso resistencia y se dejó despojar de cuanto llevaba, no titubeó al reconocer a los dos procesados como autores del robo.

El presidente del tribunal hizo hablar a los procesados para que el testigo dijera si los reconocía por el timbre de su voz, y reconoció hasta la voz, que eran los mismos que le atracaron. Continuó diciendo el testigo que, pasado algún tiempo del atraco, la policía le preguntó si reconocería la pistola que le fue robada la noche de autos, y él, antes de verla, dio las características del arma, haciendo constar que ésta presentaba una abolladura ocasionada por un golpe. Cuando le pusieron de manifiesto la pistola ocupada a Pedro Canals (a) «Pintor», tras su suicidio al ir a detenerlo la policía, la reconoció en seguida.

También reconocí —añadió— como dos de los atracadores a los dos procesados, al ser detenidos éstos. Declaró después Loreto Gallego, novia del anterior, que relató en la misma forma que él cómo ocurrió el hecho, aunque no sabe lo que ocurrió después de haberla amenazado con la pistola, porque sufrió fuerte excitación nerviosa. El mozo de escuadra Abel Sánchez, que practicó pesquisas para detener a los autores del atraco, no reconoció a los procesados ni recordó nada de lo ocurrido. Se leyó la declaración que prestó en el sumario, de la que se desprende que al testigo se le encomendó el servicio de buscar a Pedro Canals (a) (Pintor», y también a Vitaller. Se leyó el informe de la policía, en el que se dice que los procesados son conocidos como pistoleros.

El fiscal señor Marín, modificó sus conclusiones provisionales en el sentido de considerar a los procesados como autores de dos delitos, uno de robo a

mano armada, por el que pidió para cada uno la pena de nueve años de prisión, y otro de tenencia ilícita de arma de fuego, por el que pide se les imponga un año de igual pena y la multa correspondiente. Los defensores pidieron la absolución de sus patrocinados en sus conclusiones. Informó a continuación el señor Marín, quien, en elocuentes párrafos, puso de relieve la época de terrorismo, que se vivió en las calles de Barcelona, de cuyas venganzas y sangrientas luchas fueron los últimos espasmos los atracos perpetrados por los procesados, y condenó tales actos con frases enérgicas. Estudió después el sumario y las declaraciones de los procesados y del despojado, para sostener que la culpabilidad de aquéllos había quedado plena y palpablemente demostrada por la categórica afirmación que sin titubeos había reconocido a los del banquillo como autores del robo a mano armada de que había sido víctima. Hizo resaltar la mala conducta de los procesados, que formaban parte de las bandas de pistoleros que asesinaban y robaban en pleno día en las vías principales ciudad, y terminó pidiendo al tribunal que condenara a las penas por él pedida a los autores probados del atraco. Después informaron los defensores, pidiendo la absolución de los del banquillo por falta de pruebas, y el juicio quedó para sentencia.²²

De moment no tindrem més notícies del nostre estimat Jaume Dufour fins la seva arribada a l'exili a França, on fou internat a Vernet d'Ariège junt amb el seu germà Bertomeu.

Jaume va ser considerat pel govern francès un anarquista perillós; seria, dons, un dels 279 anarquistes espanyols vigilats per la policia francesa que rebrien una paga de l'estat veí per evitar que delinquessin; eren les neures de l'època, perquè si delinquen al país veí no podien tenir un altre motiu que la manca de recursos econòmics. Si no m'equivoco, el seu germà, que va morir pels trets de la policia el Nadal de 1920, és enterrat molt a prop de la tomba de Salvador Seguí.

Abans d'acabar amb l'amic Dufour voldria argumentar que totes les referències que he trobat ens el situen al barri de les Corts, (malgrat que ell vivia al Xino) i encara que res es pot provar del tot, vull comentar que entre el barri Xino i les Corts hi havia les connexions següents: Ateneo Faros (districte V^e i finalment Avda. Mistral); FAI, el Bar del Federal (a les Corts, al carrer de Londres n. 5) i les cases barates de la Colònia Castells; és un lligam que s'ha de tenir molt en compte, sobretot a finals de la dictadura de Primo de Rivera i encara durant els temps de la República. Dic tot això per recordar que Jaume Dufour va viure força temps al carrer Aurora; caldria

esbrinar què se'n va fer d'ell quan va retornar a Barcelona, on va viure i quin fou el seu arrelament.

Hi va morir el 1988.

Una vaga

De nou i una altra vaga un atur de certa importància es va produir de nou a l'escenari del Carrer de l'Aurora, encara que de moment amb un cert misteri i una enigmàtica incertesa. «La Vanguardia» ens descriu la notícia l'11 de març de 1923 dient:

«En una fábrica de persianas establecida en la calle de la Aurora se presentaron dos individuos desconocidos que entregaron a uno de sus obreros un escrito. Momentos después abandonaron el trabajo todos los obreros de la fábrica. El patrono dice que ignora los motivos del paro, pues hace unos ocho días aceptó las bases de trabajo que le fueron presentadas por sus operarios, las que han sido cumplidas.²³»

De moment no hem aclarit res més d'aquest assumpte, però tot sembla indicar que no va anar a més el distanciament entre patronal i treballadors.

* * *

Aquell 10 de març fou el dia que la burgesia, al nostre barri i a través de la seva mà executora dels pistoleres del sindicat lliure, va colpejar brutalment el capdavant de la resistència anarquista. Va ser tant a prop del nostre carrer Aurora que tots els veïns van tenir molt present allò que estava passant i segur que varen entendre les conseqüències d'aquelles morts de Salvador Seguí i de Francesc Comas, a la cantonada de Cadena amb Sant Rafael. Aquells dies bona part dels obrers de la ciutat va aturar tota activitat econòmica.

Detenció de recaptadors de quotes per al Comitè Pro-presos, Aurora, n. 21

Ja som als anys 30 i continuen passant coses al nostre carrer: en un bar establert a la casa número 21 del nostre carrer, la policia va detenir diumenge a tretze individus que estaven recaptant quotes per al Comitè pro-

presos. Pel mateix motiu van ser detinguts 10 individus més en un bar del carrer de Karl Marx (desaparegut carrer ‘Quaranta Metres’, avui Via Júlia). Pel que fa a aquests últims, la policia creu que estaven planejant actes de sabotatge.²⁴

D’un intent de sabotatge contra un tramvia. L’Ateneu Faros

A la premsa de l’època apareix una notícia que ens situa de nou al carrer Aurora, i aquesta vegada, recollint l’opinió de fa una estona, els noms citats ens porten fins l’Ateneu Faros, aquell emblemàtic Ateneu del que era tot un referent Manuel Escorza, i no només ell, sinó també Maria Eginoa, tota una dona d’aquelles primeríssimes que bé sabien on començava la llibertat i l’emancipació de gènere; Concha Pérez sempre se’n recordava d’ella. Maria Eginoa, que vivia al carrer de la Cera, mereixeria un bon estudi. Bé, mentre això no arriba, de tots dos i d’altres dels aquí relatats i de la gran aventura que representava l’Ateneu Faros a les diferents seus, ja fos al carrer Riereta, Ferlandina o Avinguda Mistral, recollim la nota apareguda a la premsa:

«Como se recordará, el día 16 del pasado mes, se intentó incendiar un tranvía, evitándolo la actitud decidida de un agente auxiliar de la Escuela de la Generalidad que se tiroteó con los que ya se disponían a quemar el coche, habiendo resultado herido uno de los que intentaban el incendio, el cual fue recogido por sus compañeros que se lo llevaron en un taxi. Al día siguiente de este hecho apareció envuelto en una manta, detrás del manicomio de la Santa Cruz, el cadáver, medio quemado, de un individuo, que la policía de la Delegación especial del Estado consiguió que pudiera ser identificado. El fallecido resultó ser Rafael Arnau Martínez, que había participado en el intento de sabotaje a que antes nos referimos. Continuando la misma policía sus investigaciones, ayudada ahora por la de la Comisaría general, en la madrugada de ayer, en un registro practicado en la casa número 1, primer piso, segunda puerta de la calle de la Aurora, detuvo a Domingo Lluís Montagut, Pablo Pascualo Adán, Valeriano Cardona Jiménez y José Granero Jiménez, los cuatro conceptuados como anarquistas peligrosos.

Durante el registro la policía se incautó de dos pistolas con sus correspondientes cargadores y carga completa; una de ellas, marca F. N., propiedad del Cardona, y la otra, «Star», pertenecía al apellidado Granero. Los detenidos y las armas ocupadas fueron trasladados a la Comisaría general donde fueron sometidos a minucioso interrogatorio.

De los cuatro sujetos, únicamente el Granero estuvo explícito en sus declaraciones, habiendo manifestado, según parece, que el día antes del intento de sabotaje, o sea el 15 de febrero, se había entrevistado con el Rafael Arnau, habiendo convenido con éste encontrarse al día siguiente muy de mañana en la Brecha de San Pablo. Ambos acudieron a la cita en el lugar convenido, donde les esperaba un taxi ocupado por otros tres individuos y en el que montaron también ellos, dirigiéndose hacia la plaza de Toros Monumental, donde decidieron la forma de llevar a efecto el acto de sabotaje. Durante el tiroteo fueron alcanzados por los proyectiles el Arnau y el declarante Granero; el primero, tan gravemente, que falleció en el mismo taxi en que huyeron, y el Granero sufrió una rozadura de bala en el hombro izquierdo. Los compañeros de sabotaje del Granero se llevaron en el taxi el cadáver del Arnau y a él a ruego suyo, le dejaron en la calle de Aragón, esquina a la de Rocafort, donde encontró un amigo que le acompañó a una farmacia de la ronda de San Pablo, donde compraron medicamentos y vendas con las que, en su casa, se había curado él solo la herida. El José Granero Jiménez era vicepresidente del grupo asociación Faros, desde hacía cuatro meses. La pistola «Star» que se le ocupó dice que la compró hace unos seis meses a un individuo que iba por los sindicatos, pero cuyo nombre ignora. Fueron vanos cuantos esfuerzos hizo la policía para conseguir que este individuo, que llegó a declararse convicto y confeso de su participación en el referido intento de sabotaje, manifestara los nombres de los que le acompañaron en la comisión del delito».²⁵

«De una banda de saboteadores»

«Ante el juez, señor Fernández Cavada, que es el que instruye la causa contra los compañeros que fueron de Rafael Arnau, prestaron ayer declaración la madre y la hermana del detenido y procesado Pablo Pascual Adán.

«El interrogatorio, hábilmente llevado por el juez, y completado en una diligencia de careo, dio por resultado que tanto la madre como la hija acabaran por confesar que, si bien su deudo había estado quince días en Valencia, al cometerse el intento de sabotaje contra los tranvías vivía con ellas y siguió viviendo después.

«Dichas mujeres habían declarado que Pascual se fue a Valencia antes de la fecha en que ocurrió el hecho de autos y no había vuelto hasta tres meses después.

«Aun cuando por las diligencias efectuadas últimamente se ha comprobado que tanto la madre como la hermana de Pablo Pascual tenían conocimiento del delito cometido por éste, el juez parece que no tomará ninguna determinación contra ellas por tratarse de miembros de la familia y no haberse

aprovechado de la consumación del delito, circunstancias eximentes de responsabilidad, según la ley.

«También declararon la madre y la hermana de otro de los cuatro procesados, éste llamado José Granero. La declaración de estas testigos, según nuestras referencias, no aportó ningún detalle nuevo de Interés.

«Asimismo compareció ante el mismo juez instructor, Juan Calba, inquilino del piso de la calle de la Aurora, donde vivían en calidad de realquilados los dos procesados Granero y Cardona.

«De la Dirección general de Seguridad se han recibido en el Juzgado los antecedentes de los cuatro procesados en esta causa, dándose por seguro que atendidas las últimas tramitaciones, el juez declarará concluso el sumario.²⁶

Poques coses més sabem d'aquest company que vivia al carrer Aurora cantonada amb Cadena durant la revolució del 36; el primer que va fer fou allistar-se a la segona centúria de la columna Ortiz, el grup «Los Aguiluchos de les Corts» i se'n va anar cap a Casp, Aragó.

Així, doncs, es prepara el judici contra els ateneistes de l'Ateneu Faros, de l'Avinguda Mistral, quan la premsa sembla que ja dóna per fet tot el que va succeir, és a dir, condemnats per endavant i diu:

«Ayer por la tarde fue puesto a disposición del juzgado número seis, que instruye la causa por el atraco perpetrado en la tarde del día 23 de febrero, un individuo de quien se sospecha que tomó parte en dicho suceso, ocurrido en la calle de Lepanto, contra el personal de la Compañía General de Aguas de Dos Rius, que llevaban en una camioneta el importe de los jornales de los obreros de dicha fábrica.

«El detenido y entregado al juzgado se llama Domingo Lluís Montagut y tiene en la parte derecha de la espalda una herida de bala.

«Este individuo ha sido reconocido por uno de los funcionarios de la brigada social, que, como se recordará, intervino en aquel suceso disparando contra los atracadores cuando huían. También ha sido reconocido por el agente de la misma brigada que resultó herido en aquella ocasión y que, como su compañero, disparó contra los atracadores.

«Este último agente afirma categóricamente que el detenido es el que huía herido y a quien sus compañeros dieron la mano para subir a la camioneta, en la que escaparon.

«La policía, en el atestado que ha entregado al juez, parece ser que dice que los que con Lluís cometieron el referido atraco son los ya detenidos anteriormente y presos en la cárcel Modelo José Granero Jimeno, Pablo Pascual Adán y Valeriano Cardona Jiménez, presuntos autores del intento

de incendio de un tranvía en la calle de Cortes, esquina a la de Marina, donde resultó herido el incendiario Rafael Arnau, cuyo cadáver fue hallado quemado detrás del manicomio de San Andrés.

«Todos los mencionados sujetos vivían realquilados en la calle de la Aurora, número 1, y allí sabe la policía que fueron curados el ahora detenido Domingo Lluís y el detenido anteriormente, Granero.²⁷

Aquest episodi sobre membres de l'Ateneu Faros que acabem de narrar, ja feia uns quants anys que l'estimada Concha Pérez me l'havia explicat, perquè ella el va viure molt d'a prop.²⁸

Passen uns mesos i de nou el carrer Aurora és protagonista dels diguem-ne actes de la 'gimnàstica revolucionària' dels quals en parlava García Oliver; d'altres fets, en parla la policia, establint una concommitància entre els anarcosindicalistes i l'hampa del Xino,

«En un establecimiento de bebidas situado en la calle de la Aurora número 29 se notó la concurrencia²⁹ habitual de individuos de vida irregular, la mayoría de ellos jóvenes y fichados como anarquistas. El día 15, sábado, en que se perpetró el atraco en la sastrería de don José Maleras, sita en la calle del Hospital, a consecuencia del cual fue ejecutado el atracador Andrés Aranda, se supo que éste individuo frecuentaba aquel bar. Los agentes de la brigada social supieron también aquel día que uno de los dependientes de la sastrería Maleras, llamado Enrique Cano Pérez, concurría asimismo al bar de la calle de la Aurora. En vista de ello, la policía ejerció estrecha vigilancia sobre Cano, antes de proceder a su detención, pudiendo comprobar que visitó a algunos individuos que frecuentaban el referido establecimiento de bebidas. A causa de la vigilancia estrecha a que se sometió a Cano, se tuvo conocimiento por la policía de que éste, junto con otros cuatro individuos, proyectaba un atraco en un almacén de la calle de Cabañas, donde debían apoderarse, según sus cálculos, de unas sesenta mil pesetas.

«El lunes día 17 se procedió a la detención de Enrique Cano Pérez, a fin de evitar que antes de su captura se diese cuenta de la vigilancia a que se le había sometido. También la policía consiguió la detención de otros individuos, cuyas actividades en materia delictiva eran muy intensas. Dichos individuos son Jaime Agramunt Mestres; Pedro Aguilera Serdá; Miguel Silvestre Talón; Guillermo Martín Guirado, José Martínez Olmos; Pedro Rajadell Bayo; Miguel Marqués Tort; José Martí Borbonés; Bernabé Villanueva Galdón; Joaquín Villanueva Galdón, Ramón Serrano Soriano; Francisco Sabater Sabater; José Marial Fañanas; Ramón Bernal y Pedro Baño García. Todos ellos fueron detenidos por la policía en las casas donde

acostumbraban a pernoctar. Nueve de ellos lo fueron en la pensión «La Levantina» situada en las calles de San Vicente y San Gil.

«Uno de los detenidos, llamado José Mairal Fañanas era buscado por la policía, como presunto autor del atentado cometido contra el director de la Compañía de Tranvías de Barcelona, don Enrique Veiga.

«La policía se presentó el día 20 en el bar de la calle de la Aurora, dándose a conocer como tal, pues hasta el momento indicado no lo había hecho, realizando sus investigaciones con especialísima discreción. En el referido bar la policía procedió a la detención de Salvador Gala Monllau, Pedro Salcedo Aragó, Antonio Gironés del Tort y Francisco López Jiménez.

También se detuvo a Ezequiel Soler Tamenós, que estaba fichado en Madrid como atracador y se hallaba desde hacía unos días en nuestra ciudad, pretendiendo burlar la acción de la policía. En cuanto al detenido Salcedo, se sabe que también efectuaba sus fechorías en la capital de la República, y como Soler, estaba refugiado en nuestra ciudad.

«En poder de varios de estos detenidos se encontraron documentos que demuestran su participación plena en varios atracos, sabiéndose, también, que proyectaban un atraco en un cabaret situado en las inmediaciones de Barcelona, de donde debían llevarse unas setenta mil pesetas.

«Asimismo, fue detenido en el bar de la calle de la Aurora un individuo llamado Vicente Barrachina Jiménez.

«El jueves, día 20, la policía pudo detener a unos individuos que pertenecían a una banda de malhechores, que operaban especialmente en Sans. Dichas detenciones se efectuaron en un bar establecido en la calle de Cabrinety. Los detenidos son Ángel Pérez Bayo, Manuel García Navarro. Alfonso Sotelo Barrio y Manuel Moreno Martínez. La policía ocupó tres aparatos de radio que dichos sujetos habían robado, incautándose también de unos trescientos relojes de oro que la referida banda de «espadistas» y «atradores» robaron en la ciudad de Vich.

«Como sea que la policía descubrió en el establecimiento de bebidas de la calle de la Aurora, al que repetidamente hemos hecho referencia, una mezcolanza de elementos anarquistas y elementos atracadores, se dispuso a ejercer una vigilancia especial sobre los más destacados del campo anarquista, y se fijó singularmente en el Ateneo Ecléctico, que se halla establecido en la calle Internacional, frente al número 92. El día 22 del corriente mes, a las ocho de la noche, la policía se presentó en el local de dicho Ateneo y procedió a la detención de los siguientes individuos: Ramón Manero Massip, Amadeo Guitart Tort, José de Riquer Palau, Cesáreo Bosque Echevarría, Vicente Rodríguez García, Escolástico Hernández Parido, Mariano Prado García y Emilio Longás Costo. Este fue reconocido unas horas después como uno de los individuos que participaron en un atraco perpetrado en una panadería de esta ciudad. Los demás detenidos en el Ateneo Ecléctico son muy significados como anarquistas, singularmente

Riquer Palau, el cual es profesor de una escuela racionalista, titulada «Sol y Vida», que se halla en el Monte Carmelo. Riquer es significado como elemento intelectual y orador propagandista dentro de la organización anarquista.

«También la brigada de investigación social ha realizado estos días un importante servicio relacionado con el atraco de que fue víctima don José Maleras, establecido como sastre en la calle del Hospital. Andrés Aranda Ortiz, a poco de ser detenido, manifestó ante la policía que su cómplice en el atraco era un individuo del que sólo sabía que se apellidaba Cabrera. Las gestiones intensas llevadas a cabo por la policía dieron por resultado averiguar el lunes, día 24 del corriente, que se trataba de Domingo Cabrera Pedrol, con domicilio en la calle de la Independencia, número 265, primero, segunda, en cuyo piso vive también una novia de Enrique Cano, el dependiente de la sastrería Maleras que, como decimos anteriormente, también se halla detenido. Los agentes de policía se personaron en dicho domicilio, procediendo a la detención de Ángel Ros del Castillo. Se supo, a raíz de esta diligencia policíaca, que Cabrera, junto con otros dos individuos que vivían como realquilados en el referido domicilio, habían desaparecido el lunes, día 17 del corriente, por la mañana, sin que se hayan tenido noticias de ellos hasta el día de la fecha.

Sabe la policía que estos sujetos, que vivían holgadamente, desde hacía mucho tiempo no tenían ocupación. La policía se ha incautado de las armas con que debía efectuarse el atraco al almacén de Pueblo Seco. En Jefatura superior de Policía se esperan de la Dirección general de Seguridad algunos datos referentes a la mayoría de los individuos detenidos, ya que casi todos ellos tienen un expediente muy voluminoso como participantes en atracos y otros delitos. Los agentes de la brigada de investigación social encargados de este servicio no descansan para obtener la detención de todos los individuos que dirigen y participan en esta clase de delitos.³⁰

Com veiem, l'Ateneu Faros estava plenament implicat en els fets; com ja hem dit hi militava Concha Pérez, el seu germà i altres joves anarquistes, així com el company Manuel Escorza, que vivia molt a prop d'Aurora, al carrer Carretes n. 36, si fa o no fa, al davant mateix d'aquell carrer. Potser des del balcó veia els amics que habitaven a la cantonada d'Aurora. Però allò que ara voldria ressaltar és el que m'explicava la benvolguda Concha referint-se a Escorza que estava afecta per la poliomièlitis, fent això que els companys de l'Ateneu Faros el portessin a coll fins el mateix Ateneu. Aquest, durant els anys 1934 i 1935, era a l'Avinguda Mistral, n. 17.³¹

Continuant amb altres dels temes conflictius del moment al barri, recordem allò que abans hem avançat, de com Pestaña era un veí molt proper al carrer Aurora, ja que vivia al de Sant Jeroni. També afegirem que al mateix indret hi vivia Domingo Ascaso.

Però el que voldria ressaltar és una nota apareguda a la premsa de l'època que parlava d'una reunió clandestina que va tenir lloc al Sindicat de l'Alimentació i Forners del carrer Sant Jeroni número 13, o sigui tot just arribant a la cantonada amb Sant Rafael; foren detinguts, entre d'altres, Ricard Sanz, Francisco Ascaso i el Director de «Solidaridad Obrera», Patrici Navarro; la policia els acusà de reunió clandestina del Sindicat mentre que ells argumentaren que hi eren per parlar del proper número del diari que de nou anava a sortir després d'un període de prohibicions.

El detingut Andreu Aranda Ortiz

Ja hem pogut relacionar l'Ateneu Faros i les JJ.LL. amb els llibertaris que freqüentaven tant el barri Xino com el Clot; ara ens entretindrem una mica més en la història d'un dels veïns habituals del Xino i concretament del carrer Aurora. La policia tenia una fixació pels joves que sovintejaven el Bar Manel del carrer Aurora.

Andreu, junt amb Cabrera, havien sigut els autors d'un intent d'atracament a una sastreria que hi havia al carrer Hospital, molt a prop de la Rambla; dic que sols va ser un intent perquè no van robar res però sí que van haver de sortir corrent; a la fugida van disparar i va caure mort Miguel Bartolomé, empleat de la sastreria que en aquell moment es trobava a la porta de la botiga. Andreu va córrer cap al carrer de l'Arc de Sant Agustí seguint després pel de Sant Pau, sempre perseguit per un agent de seguretat que passava en aquell moment pel carrer de l'Hospital. S'hi van afegir altres policies, que sortint del Liceo es van sumar a la recerca i captura fins que, sense bales a la recambra, Andreu es va refugiar al bar American Soda, a les Rambles, sense possibilitats d'escapatòria.³²

A partir d'aquí, com hem indicat abans, la policia va anar establint el lligam entre la gent de l'Ateneu Faros i aquella que es reunia al carrer Aurora, relacionant-la a la vegada amb una sèrie de delictes ocorreguts a Madrid en una fàbrica de somiers, al carrer Topete, on a la caixa només hi havia sis

pessetes, o sigui una ruïna d'atrancament. També va ser establert que Andreu havia participat en l'assalt al Banc Escrivà, a Amposta on no molt lluny d'aquesta població també fou assaltada la Caja de Ahorros del poble de Jérica, a la província de Castelló. Fets realitzats, probablement, amb el seu amic Cabrera del qual ja n'hem parlat abans. Però ara val la pena comentar quin va ser el destí final de l'Andreu. Bé, pocs dies després del seu internament a la Presó Model de Barcelona, s'habilità en aquesta una sala per celebrar-hi un Consell de Guerra sumaríssim contra *Andrés Aranda Ortiz*. En el Consell es va parlar de tots els seus actes; van sortir també altres informacions, com que havent nascut a Alberique (València), havia emigrat a Perpinyà amb la seva família, pares i germà gran, on tots més o menys s'hi guanyaren la vida; ell, però, va decidir passar a Barcelona per treballar amb un oncle carnal.

Al poc temps decidí dedicar-se a altres feines i si bé va reconèixer no haver tingut mai cap carnet de la CNT ni de la FAI, sí que al sumari constava que s'havia relacionat amb amics i companys que rondaven per un bar del carrer Aurora; alguns d'aquells eren els federals del carrer Londres n.15. Semblantment era freqüent trobar-lo en altres indrets concorreguts per companys de l'Ateneu Faros i de l'Ateneu Eclèctic del Clot. També s'informà que havia estat detinguda a Madrid la seva companya Isabel Martínez Díaz, de 27 anys d'edat, així com també el seu germà Joan. Vist el Consell de Guerra per a sentència, aquesta va ser comunicada al govern de la República que no trigà a confirmar la pena capital. A partir d'aquest moment el botxí de Barcelona va ser enviat a una de les dependències de la policia a la Via Laietana mentre esperava el moment de l'execució.

Les autoritats de la presó, assabentats que l'execució tenia via lliure, van habilitar una de les sales de bugaderia de la Modelo. Aquell dia la premsa digué que Andreu havia rebut la notícia amb certa tranquil·litat, assumint el seu destí; recordem que tot just tenia vint anys, però era una persona reflexiva que tractà de controlar els seus nervis: a l'hora del dinar va menjar dos bistecs, quatre ous ferrats i postres, tot acompanyat d'una ampolla de vi i un cigar puro. Als moments previs de l'execució a garrot vil va romandre amb el puro a la boca i en un del moviments, aquest li va caure a terra; llavors va demanar a la persona que tenia més a la vora que era el botxí, que l'ajudés a posar-se'l de nou a la boca, cosa que aquest va fer. Així és com a les tres

hores i mitja de la matinada del 21 de desembre de 1934 s'acomplia la sentència de mort d' Andreu Aranda Ortiz.

Feia nou anys que a Barcelona no s'havia executat ningú, ni tan sols en els nombrosos Consells de Guerra de la rebel·lió d' octubre del 1934.

Al cap d' un quart d' hora el botxí sortia escortat per guàrdies d' Assalt. Més tard, a les quatre de la tarda, les restes d' Andreu sortien en un furgó de la Casa de la Caritat per ser conduïdes a Montjuïc.

L'endemà la loteria nacional repartia una bona quantitat de diners a la població de Barcelona, amb les xifres 2,3,4,6, premi a la ciutat. La gent començava a pensar en el Nadal però els amics d' Andreu Aranda, com Cabrera i companyia dels quals n' hem parlat abans, tenien una història pendent que es resoluria els propers mesos.

Tot i que la policia havia extremat el control al carrer Aurora i les detencions havien castigat els grups llibertaris dels barris del Xino, Les Corts i del Clot, els companys d' Andreu Aranda localitzaren el botxí de Barcelona. Aquest vivia discretament camuflat en un barri obrer, però el fet de la seva criminal actuació havia propiciat que fos coneguda la seva identitat. Era qüestió de temps, esperant pacientment; l' executor de l' Andreu va arribar un bon dia a un bar del carrer Eduard Tibau n. 13 del barri de Sant Andreu; caçat el botxí, els companys d' Andreu donaren resposta al crim d' Estat del seu company: era el 9 de febrer de 1935.

Aquell mateix dia el comissari de Barcelona donà una conferència als periodistes de la ciutat on informà que l' assassinat de Sant Andreu aquell dissabte corresponia al botxí de la ciutat, es tractava de Federico Muñoz Contreras. Una altra de les dades que ens sorprèn, és on vivia, precisament i ni més ni menys que en un dels feus de l' anarquisme del moment com era Les Cases Barates del Prat Vermell.³³ Arrel d' aquest assassinat va ser detingut Domingo Cabrera Pedrol, el qual sembla que havia estat el seu millor amic i aliat; Andreu i Domingo havien dut a terme de manera conjunta nombroses accions. Un altre dels detinguts —que de moment desconeixem el seu nom— tenia el sobrenom de «El Camarero». I sense que res tinguessin a veure amb el fet, també foren detinguts Avelio López i Carlos Tenorio.³⁴

En quant a Cabrera, malgrat les poques referències que tenim, creiem que era d' Amposta d' on era un dels col·laboradors de la revista «El Explotado».

Traslladat a Barcelona, vivia al número 265 del carrer Independència; segurament que formà part d'alguna columna confederal, però de moment ho desconeixem. En canvi sí sabem que va haver d'exiliar-se a França el 1939, on va ser considerat per la policia francesa com un perillós anarquista.³⁵

Referent al germà d'Andreu Aranda, Vicenç, sembla que durant el període de la revolució va ser un dels homes de confiança de Joan García Oliver. Durant la República era membre de Comitè de Defensa dels barris barcelonins; després partí cap el front com a Delegat d'Abastos de la columna «Los Aguiluchos», de la FAI. Exiliat a França el 1939, va aconseguir un bitllet per passar a Mèxic amb el vaixell *Ipanema*, cosa que no era gens fàcil pels anarquistes.

El Teatre proletari

Seguim amb aquesta República nascuda de l'engany de les oligarquies monàrquiques de 1931. Així, trobem que al març de 1932, el «Teatre del Proletariat» informa als seus amic, associats i treballadors en general, que s'ha traslladat al carrer Aurora 21 (Bar Manel):³⁶

«El teatro del Proletariado, dada la gran complejidad, de su labor, y para una mejor organización de los servicios internos, hace pública la siguiente composición de secretarías que funcionarán normalmente en el local de la calle de Aurora, 21:

«Prensa, propaganda y relaciones exteriores, don Juan Valles; adjunto, don Pedro Calzada. Los jueves a las siete y media de la tarde. Técnica y literaria, don C. P. Llopart. Los miércoles, a las ocho de la noche. Administrativa, don Antonio Pérez. Los lunes a las ocho de la noche. Escénica, don Juan Musté; adjunto, don Vicente Estela. Los viernes, a las ocho de la noche. Estadística y biblioteca, don C. P. Llopart. Los martes, a las ocho.

«El comité directivo ruega a cuantos quieran relacionarse con el Teatro del Proletariado, lo hagan con las secretarías correspondientes.»

Abans d'acabar l'any, quan es renovi la junta directiva del teatre, la «Soli» ens donarà compte de qui són aquells joves que la conformen i veurem que hi col·laboren, Marquí, Rodó, Robles, Villar...³⁷

Segurament que aquest «Teatre del Proletariat», amb les iniciatives del jovent del moment, arplegava les idees que arribaven del teatre berlinès i de la dilatada història de l'alemany Erwin Piscator, qui ja els anys 20 va

fer aquesta aproximació al teatre social del poble, el qual ens l'ha referenciat diverses vegades l'especialista i historiador del teatre català, Francesc Foguet.³⁸

Una cooperativa de producció cinematogràfica

Per a mi, una altra de les sorpreses d'aquest carrer Aurora és la seva fama de coneixement en aquell moment culminant de la República que tant s'hi volgué consolidar malgrat els molts conflictes oberts. El barri sense dubte estava assedegat de cultura perquè la necessitava per a poder sobreviure i posar rumb cap el seu futur.

Si abans hem vist la preocupació amateur pel teatre, tant en boga des de sempre a la nostra ciutat, ara trobarem com el cinema irrompé amb tota la seva potència, aliat amb totes les facetes de l'escenificació; així apareix una informació molt interessant a «La Vanguardia» que crec que val la pena d'estirar per saber-ne alguna cosa més. Una vegada més, el carrer Aurora està atrapat en la qüestió que tractem, el cinema, el cinematògraf, malgrat que la seva seu sigui provisional en el nostre espai del carrer de l'Aurora:

«Tot just llançada la idea d'una Cooperativa de Producció Cinematogràfica, i encara sense haver-se donat oficialitat de cap espècie, ja s'han rebut a les oficines organitzadores de l'entitat nombroses adhesions i sol·licituds d'ingrés, no només dels que aspiren a col·laboracions artístiques, sinó d'aquells que pretenen laborar en els diferents oficis que formen el nucli actiu d'una planta de producció».

Així, els organitzadors d'aquest projecte «U.C.C.E.» (Unió Cooperativa Cinematogràfica Espanyola) tenien les oficines provisionals instal·lades al carrer de l'Aurora 11, bis, on hi havia la Federació Local de Cooperatives de Barcelona.

El que deixen entreveure els organitzadors en els seus primers passos és que es mantenen a l'espera d'una reglamentació en aquest nou món del cinema, ja vingui de l'Estat o de la Generalitat, un cop siguin aprovats els estatuts de la nova cooperativa, que s'esperen per al proper mes d'octubre del 1934.

Així ho fan constar en una nota de premsa publicada a «La Vanguardia».³⁹ La informació que rebem a la premsa anima i encoratja sobretot al

jovent perquè s'interessi pel futur de la Unió Cooperativa Cinematogràfica Espanyola; hi ha una àmplia informació sobre el programa a realitzar per tal de crear una veritable organització productora que no tingui res a envejar de les ja existents a la resta de Europa:

«Las personas que están al corriente de la producción americana, conocen la singularidad y la calidad de película que es «Reunión» que fue estrenada en Norte América por la eximia actriz Diana Wynyard que hoy protagoniza en la pantalla la obra que la consagró como una de las primeras figuras del teatro americano.

«Junto a ella John Barrymore donde da una visión inolvidable de un archiduque alejado en el destierro, dando ocasión la trama a las más galantes escenas, engarzadas con una amenidad cinematográfica y una singularidad pocas veces logradas.

«El Cine Urquinaona presentará con «Reunión» uno de sus más interesantes programas de la presente temporada.»

La Guerra civil

Els bombardejos de Barcelona

Al 1938, entre els dies 16 i 18 de març, Barcelona va ser massacrada per l'aviació italiana; des de les bases de Mallorca s'acostava fins la ciutat catalana per deixar el seu odi i la seva ira damunt la Barcelona revolucionària; aquell dies van caure unes quantes tones de metall sobre la ciutat.

Al carrer Aurora les bombes van esclatar damunt del número 6, a la cantonada amb Sant Jeroni; deixaren un munt de morts i un gran espai on en els anys de postguerra s'hi va instal·lar un magatzem de fusta.

La nostra mare Pilar Pàmpol's Poquet vivia amb la meua àvia Marcel·lina Poquet Clota; les seves rellogades parlaven amb freqüència d'aquell bombardeig i dels vidres trecats del pis del mateix replà de casa ma mare que donava a l'interior del pati amb la confluència de l'illa de cases de Cadena, Aurora i Sant Jeroni, on esclatà una de les bombes d'aquella guerra incivil. Asseguraven que hi van morir força persones que van deixar allí la seva pell; ella explicava sovint com aquell dia no havien tingut temps de baixar al refu-

gi, perquè tot va ser d'improvís, perquè de vegades queien primer les bombes i després sonava l'alarma; de totes maneres crec recordar que el refugi tenia tres sortides i una d'elles, precisament la que l'indava amb Sant Jeroni i Aurora, havia quedat sepultada. La mort trucava la porta de molts dels conciutadans del carrer Aurora mentre els aviadors italians eren felicitats pel Duce que els encoratjava en la preparació de la guerra total que era a les portes.

Després de la derrota

La clandestinitat, la postguerra, les pors, la fam, la misèria...

Per acabar amb una pinzellada de records d'aquest lloc màgic durant l'etapa de la nostra infància, també cal destacar que al carrer Sant Jeroni i durant tot el franquisme hi hagué una pintada feta amb quitrà que naltros, nens del xino, amb prou feines enteníem: «Amnistia». El que més ens agradava era quan de tant en tant vèiem una brigada de l'Ajuntament que intentava esborrar-la posant una altra mena de pintura al seu damunt, però al poc temps el quitrà triomfava de nou i sobresortia, i a nosaltres això ens encantava; ens dedicàvem freqüentment a remarcar-la amb guix blanc. I aquest petit detall sempre va donar un toc d'atenció per entendre que d'alguna manera la resistència era present, sempre l'ambient ens ho manifestava: Antonio Téllez, en el llibre de *La Red de evasión del grupo Ponzan*⁴⁰ ens parla del contacte clandestí que hi havia a la pensió «Paloma de Valencia», al número 8 del carrer Aurora, deixant en evidència que l'anarquisme tenia els seus enllaços en la més pura clandestinitat.

Altres, com Paco Villar en el seu magnífic llibre sobre el barri Xino, ens presenta la pensió «Paloma de Valencia» com un tuguri d'estar per casa; pot ser que fos humil, no ho dubto, però tinc molt bons records de les persones que el regentaven, com en Fausto i la Quimeta que tenien una nena de la nostra edat, la Maribel, i puc assegurar que era un indret sempre net i digníssim; en aquest aspecte en absolut puc compartir l'opinió de Paco Villar.

Assassinat al carrer Aurora / Cadena. 6 de setembre 1958

En aquella Barcelona honesta, però una mica tèrbola, passaven coses i de vegades la mort rondava per les cantonades; Antonia Álvarez González «La Gallega» de 37 anys d'edat, era una persona que per guanyar-se la vida en aquella ciutat de postguerra s'havia de prostituir. Segons el diari «La Vanguardia» del 24 de setembre, els membre de la Brigada d'Informació Criminal, després de l'assassinat al carrer Aurora cantonada Cadena, gràcies a una pista donada per un taxista, va conduir la policia a la residència del presumpte homicida, al carrer Port Bou cantonada Roger, al barri de les Corts, molt a prop de l'Avinguda de Madrid. En aquest indret de les Corts, la policia va muntar un control de seguiment que la va portar fins a trobar la persona de Josep Rusiñol Casals, de 46 anys d'edat, nascut i veí de Sant Cugat del Vallès; la policia el tenia classificat com a atracador i sabem que els atracadors d'aquella època no eren ni més ni menys que gent del maquis o de la clandestinitat llibertària.

Sembla ser, per la informació periodística de l'època, que un cop el Josep, conegut com a Pepito Rusiñol, fou portat a la Via Laietana, va ser interrogat, confessant que havia comès el crim d'Antonia amb una pistola, la qual va enterrar a prop del funicular de Vallvidrera; poc després i seguint les indicacions, la policia va trobar l'arma al lloc assenyalat amb la seva municció. Pel que sembla, va ser un crim passional, ja que Rusiñol estava enamorat d'Antonia, però aquesta, aprofitant l'ocasió li demanava diners per a una filla que deia que tenia a l'hospital; però quan Rusiñol va assabentar-se que no existia aquesta filla, al Josep li va entrar un cabreig tant gran que es va passar el dia buscant l'Antonia, i en localitzar-la, li va demanar que li tornés els diners donats. En el forceig del moment, amb una pistola entremig, aquesta es disparà causant la mort instantània d'Antonia Álvarez González, «la Gallega».

En aquells dies la premsa del règim es va fer ressò de l'història de Josep Rusiñol Casals, el qual durant la guerra civil o sigui durant la nostra revolució, va formar part de les patrulles de control; desconeixem si es va poder escapar a França, a l'exili, i després va ser dels que va decidir tornar, però la veritat és que fou detingut per robatori el 1943 i ingressat a la presó. Cal recordar que tots aquells que entenien que la seva lluita era a Espanya, a Catalunya més concretament, en general era gent que no tenia cap aval, i

això feia que li fos pràcticament impossible de trobar una feina, i si volien sobreviure, la manera més comuna era el robatori a establiments, etc. El 1945 Rusiñol va tornar a la presó, aquest cop per estafa. De nou hi tornà el 1948 per atracament a mà armada i encara al 1954 va entrar de nou a la Model per tinença il·lícita d'armes i en va sortir a finals de maig de 1958.⁴¹

Uns dies més tard Josep Rusiñol tornà al carrer Cadena cantonada Aurora, aquesta vegada amb el jutge Salvador Soler i el fiscal Díaz Pals i tot el seguici de policies per explicar i recrear de nou els fets ocorreguts aquell fatídic 6 de setembre 1958.⁴²

No ens hem aturat a mirar i seria ben interessant de conèixer, quina va ser la condemna o càstig definitiu, o si en Josep va tenir encara una altra oportunitat. Allò que sí és segur és que Antonia va deixar tots els seus somnis aparcats en aquella cantonada d'Aurora amb Cadena, en definitiva una gran putada per a ella. El juny de 1960, dos anys més tard, hi hagué el judici en el qual el fiscal demanava cadena perpètua per la mort d'Antonia i 12 anys més per portar armes sense llicència, mentre que l'advocat del Josep demanava l'absolució i posta en llibertat per falta de proves.

Una ullada atemporal

En definitiva, al fer una ullada damunt d'un petit plànol del barri observem que el carrer Aurora és al mig mateix del que en el seu dia, quan es produïa la primera revolució industrial, passava l'eix principal; o quan es començaven a enderrocar les muralles de la ciutat amb aquelles rondes que voregen el nucli antic.

Tot això ho van fer per allò del que ja hem parlat abans dels mals aires, que acostumaven a portar malalties com el còlera, o la pesta, infeccions com la tuberculosi, etc., i res millor llavors que allunyar aquests mals símptomes, retirant les pedres que encerclaven el lloc. En aquest precís instant quan la màquina de vapor començava a accelerar el treball en sèrie, la nostra homenatjada Aurora es trobava envoltada per tot el nucli de fàbriques les quals entre els carrers de Riereta, Carretes i Amàlia, reclutaven bona part del nou proletariat el qual vivia pràcticament als amuntegats habitatges, damunt les noves fàbriques.

Però ara més val deixar de banda quell temps de la Primera Internacional i tornar als anys fatídics de la guerra civil i apropar-nos als moments que puguem interrelacionar de manera més directa i per descomptat més vivencial; en aquest cas, ens trobem amb una de les conseqüències de la guerra; es tracta d'un dels refugis més coneguts de la zona que anava del carrer Aurora al de Riereta, al n. 4, (darrerament ha estat catalogat com a Refugi Antiaeri 254). Nosaltres, els nens del Xino, a finals dels anys cinquanta i seixanta jugàvem a les seves portes mentre l'espai tenia una altra utilitat professional, com era, si no recordo malament, una impremta o taller d'enquadernació; avui l'han convertit en un garatge.

Un altre dels refugis dels que no tenim ni idea de si ha estat catalogat, però que sí sabem que va existir a través de l'àvia, mare i un veí, era al carrer Cadena 6 bis (Salvador Seguí) cantonada Aurora, n. 3; els seus baixos servien de refugi; allí als anys seixanta hi havia una pastisseria que en alguna ocasió havíem visitat perquè a la mateixa escala hi vivia la nostra família, mare i àvia materna. Desconec, però, si hi havia altres entrades i sortides possibles, encara que podriem suposar-ho. Recordem que en els bombardejos de l'any 1938 una de les bombes feixistes de l'aviació italiana va caure, si fa no fa, al carrer Aurora cantonada amb Sant Jeroni, lloc en el

Refugi antiaeri, construït pels veïns, entre els carrers de l'Aurora, Riereta i Vistalegre

qual durant tota l'etapa franquista i ja entrada la democràcia, va ser un solar on es va establir un magatzem de fusta; en ell l'empremta i el rastre de les ferides de la guerra varen ser presents i molt evidents, estaven marcades en el llindar de les parets contigües.

Josep M. Martínez López

Els vells del lloc ens han assenyalat encara un altre refugi que era precisament on avui hi ha l'Àgora Juan Andrés Benítez. Tenia una altra de les seves sortides o entrada, segons es miri, a la boca del carrer de Sant Pacià.

Si abans hem recordat a Teresa Claramunt de quan vivia a Aurora n. 19, en aquest petit tros de terra que és el carrer i al mateix habitatge, hi passà a viure anys més tard un altre llibertari, Josep Maria Martínez López. Així és com el seu nét Paco Anglada, veí del carrer des del seu naixement, m'acclareix la història del seu oncle Josep Maria, nascut a La Unión, Múrcia, membre de la FAI i CNT abans de la revolució. Martínez tenia molt bones habilitats de cuiner i s'havia donat el cas que Buena-

ventura Durruti i alguns dels seus col·legues havien anat a dinar, en més d'una ocasió, en aquell indret del carrer Aurora. Seguint el fil del que ens explica Paco Anglada, Josep Maria Martínez durant la revolució participà en l'administració i organització de les col·lectivitzacions de guerra dins de la Conselleria de Guerra. Acabada aquesta i exiliat a França, passà pels camps de concentració del sud de França per acabar als crematoris de Mauthausen el dia 17 juliol 1942; potser fou l'únic anarquista que vivint al barri Xino de Barcelona va morir als crematoris dels camps d'extermini nazis.

Anys després, cap el 1974, la família es va assabentar de com havien anat més o menys els fets; pel que sembla uns espanyols van aconseguir escapar del camp de concentració i en represàlia els nazis van doblar la quantitat de persones a executar, entre les quals hi havia el seu oncle Josep

Maria Martínez. Aquesta història la van saber per atzar en conèixer un taxista de Barcelona que sembla que formava part del grup d'aquells que van aconseguir escapar-se del camp nazi aquell dia.⁴³

Durant molts anys davant del n. 19 d'Aurora, al terra hi havia les lletres de CNT FAI, esculpides i cisellades amb escarpa i martell per Josep Maria. Solament la remodelació democràtica del carrer va poder eliminar, als voltants dels anys noranta, aquell testimoni en relleu.

La «Penya Alejandria»

En el nostre relat recordem, entre altres històries, com al n. 21 del nostre carrer Aurora i als anys 20 hi havia la presència de grups d'acció; era la preocupació del grup de persones que es va fer responsable de la solidaritat i ajuda als presos. En més d'una ocasió, per cert, molts companys anarcosindicalistes del grup pro-presos, foren detinguts al carrer de les Carretes amb important documentació.

El lligam d'aquells grups amb els sortits als anys de la postguerra el trobarem en l'embrionari grup de «Teatre del Proletariat», el qual va sorgir d'aquest indret i del que ja n'hem fet menció abans. Ja en ple franquisme, creiem que fou la «Penya Alejandria» la que es va dedicar, com no, al teatre amateur, a l'excursionisme i a visitar alguns llocs força coneguts de Catalunya; de tant en tant es convertia en un lloc de trobada i de resistència i per descomptat on es feia el ball de la penya; en definitiva era un pèl d'aire fresc en un món gris en ple franquisme.

Aurora Unió Ciclista

El que sí sabem és que el franquisme va acabar amb el frenesí d'aquell barri Xino, districte V^e o com li volgueu dir; el murmuri es va instal·lar a bona part dels seus ciutadans, la fam era present, però també la dignitat de la seva gent i la solidaritat que mai van deixar de banda en els següents anys.

Cal destacar un grup ciclista que es reunia al Bar Pelayo núm. 8, a la cantonada amb Sant Jeroni, on un grup de ciclistes aficionats va començar d'alguna manera a crear això que avui anomenem xarxa social; aquest cop i per primera vegada, a través del ciclisme. Desconeixem moltíssimes coses

d'aquest temps i dels seus participants, bona part de les seves inquietuds i de la seva tasca quotidiana, però sí que ens dóna, d'alguna manera, un aire de projecció al món, en aquest cas amb la bicicleta quan amb prou feines tenia un parell de pinyons.

Sabem per la premsa de l'època que el campió amateur de 1950 era Jordi Más. Va ser en una carrera que van disputar 114 corredors de la categoria d'aficionats dels quals en van destacar 59, entre els quals es trobava l'anterior campió, Enric Sans, el qual tot i que no estava en forma va ser qui més va presentar batalla a Jordi Más, a l'arribada a l'Avinguda del Generalísimo (Diagonal), a l'altura del Círculo del Club de Polo; va ser seguida per nombrós públic i guanyà la carrera Jordi Más, tal com hem comentat, de la Unió Ciclista Aurora, amb 2h. 39m. 30s.; pràcticament d'altres 16 corredors van entrar gairebé amb el mateix temps que el vencedor.⁴⁴

Aquest apartat del ciclisme és un capítol evidentment no tancat però pel moment ens és difícil de trobar documentació o testimonis de la Unió Esportiva Ciclista Aurora al carrer del mateix nom, però sí almenys deixem

El pares —a l'esquerra— i els tiets de l'autor, al seu bar del carrer Aurora a principis dels anys 70

clar que hi va haver una vegada triomfal entre nosaltres, gent que estimava l'esport de les dues rodes, sens dubte persones que feien barri en moments molt difícils.

Els equips de Futbol Aurora, Núria i Aurora

Durant la postguerra almenys van haver-hi tres equips de futbol a destacar com eren l' Aurora, al Bar Pelayo, als anys 50; després als 70 i escaig un altre Aurora, al Bar Antonio (Manel), que després seria el Bar LaSal. Però vull destacar sobretot el Club de Futbol Núria que va néixer l'any 1962 al Bar Joaquín del carrer Cadena n. 9, per marxar després al Bar Aurora durant més d'una dècada, on el meu pare Eusebi Aisa va ser la seva ànima; la meva tia Araceli Giménez i la meva mare Pilar Pàmpol's foren les padrines d'aquella extraordinària aventura pedagògica que va significar el recolliment de tots aquells fills de la postguerra, en un temps de reconstruir les vides en un barri que encara tenia moltes cicatrius. Eren temps que el nostre equip del Club de Futbol Núria jugava sovint al camp de la Bloc, el qual en aquella època llogar-lo costava 250 pessetes, depenent de l'horari; aquest era el preu al migdia, de dotze a dues; llogar el camp a les vuit del matí era bastant més barat; una propina al barraquer del camp podia representar l'arribada d'una mica d'aigua calenta a l'hora de dutxar-s'hi al final del partit; un àrbitre d'amateur en tenia prou amb 25 pessetes, encara que sembla ser que el preu dels àrbitres anava en funció de l'horari del partit; el rentat de la roba de tots els jugadors podia costar unes 50 pessetes, feina que generalment la feia una noia que s'atansava als «lavaderos» del carrer de Santa Elena, molt a prop de Riereta, casi arribant a Sant Pau; unes botes de segona mà podien costar de 10 a 90 pessetes després que el sabater «remendón» del carrer Cadena, a prop de la cantonada Sant Rafael, els hi fes una repassada; aquest sabater durant un temps va ser una espècie d'alcalde de barri, es a dir, el confident a la falange.

No tinc ni idea de què podia costar una pilota de futbol nova per aquella època, però sí que he trobat una nota que parla de 210 pessetes per fer *arreglo* de pilotes de futbol. A finals dels seixanta veiem com els partits tenen una altra despesa i aquesta va en relació amb un permís policial, és a dir, que la policia comença a cobrar per la seva actuació als camps de futbol

amateurs; també era evident que el personal d'aquella època necessitava escalfar-se a hòsties molt sovint, i això crec que no ha canviat gaire.

Dins del barri no hi havia cap camp per jugar, ni a futbol ni pràcticament a cap deport i això feia que fos habitual que ens desplaçéssim a molts camps de Barcelona com era el de la Bloc del que hem parlat anteriorment; però també anàvem al de «la Falange», al costat de l'estadi de Montjuïc; al de l'«Asilo Duran», més amunt de la plaça de la Bonanova; també al camp del «Remei» a la Diagonal, on més o menys avui hi ha CaixaBank; o al camp de les Corts, on ara s'hi veu una plaça verda al carrer Entença amb les Corts; la Palmera, a la carretera de la Bordeta o en alguna ocasió el Camp del Júpiter. Anys més tard inclús el camp del Masnou era el nostre destí futbolístic. En general, els jugadors sortien al camp a jugar amb una «palmadeta» al pit després de mossegar un terròs de sucre banyat amb conyac, era una mena d'amfetamines de l'època.

Els ingressos casi sempre es feien amb números d'una rifa que els jugadors a la seu social s'encarregaven de vendre durant la setmana per sortejar en combinació amb el cecs. Al cap de setmana, diumenge, es feia la rifa d'un pastís amb una mena de mà innocent què s'encarregava de dur la sort extraient un numeret de la bossa, i altres maneres inversemblants de recaptar diners.

Altres conciutadans més anònims del carrer Aurora que haurien de deixar alguna empremta en aquella etapa de postguerra

Al número 10 d'aquest carrer hi ha una placa que recorda un estudiós de les llengües, com era Lluís Gasó i Carbonell, nascut a Barcelona l'any 1916. Va morir també a la nostra ciutat el 2010; Mercè Homs i Jordi Pujol, amb altres personatges del barri, van col·locar aquesta placa que fa memòria del lingüista català. Però a la mateixa escala, jo recordo altres personatges amb molta nostàlgia i estima, com un pintor de brotxa gorda que va viure —i no sé si també hi va néixer— en aquell indret com va ser Antoni Bosch Boix, la primera persona d'Europa operada del cor; seria a la fi dels anys 40 o inici dels 50, que vaig conèixer el personatge i amb ell vaig treballar. Fa molts anys, recordo que un bon dia Antoni Bosch, «el Nen», em parlà de la seva operació a cor obert i em va ensenyar un grapat de retalls de

diari que parlaven d'aquella proesa dels metges del moment; ara he estat incapaç de trobar aquesta informació malgrat haver parlat amb alguns dels seus familiars.

Aquest singular personatge que va ser Antoni, procedia sense dubte d'una família anarquista, i potser pel que explicava, introduïda també al camp de l'espiritisme. Als anys 80 es va comprar una càmera fotogràfica i va començar a fotografiar aquella Barcelona i el seu barri; pel que sembla no hem arribat a temps de recollir tot el seu historial, encara que almenys conservem una foto d'aquesta persona, àlies «el Nen».

Després també sabem que la seva germana fou la segona persona operada del cor, així podem entendre que era un problema genètic el que patia l'estimat Antoni Bosch.

Durant la postguerra, on avui es conserva la façana fotogràfica del que va ser Centre d'Art fotogràfic a finals dels 70 i inicis dels 80, uns anys abans hi havia hagut una fàbrica de pasta de sopa. I després d'aquella fàbrica de sopes van passar per allí petits tallers de fabricació de ràdios i de megafonia, equips de música, etc., fins que en una forta immigració a primers dels anys 70, quan arribà molta gent procedent del sud d'Espanya, allà mateix i a l'escala del costat, entre d'altres, s'instal·là una pensió molt rudimentària, amb les habitacions separades per cortines on hi vivien amuntegades una quantitat important de persones així com famílies senceres. Moltes eren assídues al bar dels meus oncles; recordo «King Kong» i el seu germà «el Largo» i molts més que se m'escapen de la memòria, però era gent molt noble, pràcticament tota arribada d'Andalusia.

Aquest local que com hem apuntat va ser per un temps seu del centre fotogràfic entre 1978 i 1983, va estar a punt de formar part de la central sindical de la CNT com a representant de la Federació Local de Barcelona. Amb en Cases del Sindicat d'Espectacles i en Sebas del Sindicat de Gràfiques i potser amb algun company més que ara mateix no recordo, vàrem visitar el local per veure l'idoneïtat per llogar-lo; era un bon lloc per a la CNT, només hi havia un problema a l'edifici i era que el terra era de fusta pel que presumint aleshores una CNT de masses de gent no era un lloc molt aconsellable per fer-hi les assemblees, com després va passar en el local que va llogar la CNT al carrer Riereta, la casa coneguda com «Can 60» on s'hi van celebrar nombroses assemblees i plens regionals,

com per exemple les famoses reunions de «la vaga de benzineres», tot un pols entre la CNT i l'Estat.

Tornant a la pensió «Paloma de Valencia» allà també a finals dels 60, tirant de memòria, l'emigració va ser principalment de nois joves gallecs que vingueren com emigrants a treballar en alguns aspectes de la construcció amb una mica més d'ofici, com a electricistes o ascensoristes, etc. Recordo algun que fins i tot es va integrar perfectament al barri a través de l'equip de futbol Núria, com un xaval que es deia Santos. L'equip era un veritable motor social del moment, com ja he comentat abans, molt important sociològicament per a un sector del barri que vorejava els carrers Aurora, Cadena, Riereta, Sant Rafael, Sant Pacià, Riera Baixa, Hospital, etc.; altres equips de futbol o societats corals van fer el mateix o semblantment en altres indrets del barri.

Una altra de les figures clau a destacar en aquest vaivé diari i quotidià del barri és la figura silenciosa del ciclista que tenia el vell ofici de ciclista encarregat de transportar les pel·lícules que es projectaven, del Cinema Cèntric al Peu de la Creu al Cinema Diana al carrer de Sant Pau; tots els dies vàiem creuar el carrer Aurora baixant per Sant Jeroni el famós ciclista que segur que estava relacionat amb el Sindicat d'Espectacles de la CNT, transportant els somnis d'Hollywood d'un lloc a un altre perquè que tot dos cinemes tenien la mateixa cartel·lera setmanal.

Un altre dels històrics que va viure al carrer Aurora fou Carlos Fenoll i la seva companya Josefina; Carlos era forner, amic de Miguel Hernández a Oriola, (Orihuela); bé, ell amb la seva companya Josefina, vingueren a Barcelona on en silenci vivien al carrer Aurora n. 7 per tal d'escriure els seus últims poemes. Va morir l'any 1972 al costat de la seva estimada Josefina, molt estimada també per Miguel Hernández; va tenir tres fills i crec recordar que va ser el primer objector de consciència per ser Testimoni de Jehovà. Es negà a jurar la bandera, i tot allò de no agafar les armes a principi dels anys seixanta era molt dur ja que el destí no era més que una presó militar; el seu fill menor, de la meua edat, va ser durant molts anys empleat aprenent de sastre a la Sastreria Padró, a la plaça amb aquest nom, al costat de la cape·lla que en aquells anys era un estanc.

Un altre històric: el cuiner José Rodríguez que vivia al carrer Aurora n. 8 i treballava a la fonda de Can Lluís del carrer la Cera. De tant en tant ens

ensenyava les cicatrius de la metralla que havia rebut en aquell fatídic dia que el maquis va haver d'actuar al carrer de la Cera. La Paquita Martínez el 24 de gener de 1946 va llançar una granada de mà al mig d'una detenció policial mentre estaven sopant; aquella nit havien establert un contacte amb el maquis, recent arribat a Barcelona, amb els qui l'esperaven de la ciutat. Situació aquesta que tantes vegades hem comentat a les nostres xerrades d'anarquismes i clandestinitat.

Ja de les acaballes del franquisme i de la mal dita transició voldria recordar personatges singulars que crec que es mereixen també una mirada.

Tot i que el barri era un feu de la USO (Unión Sindical Obrera), un cop ja constituïda l'associació de veïns, la central sindical cristiana tindria el pes polític més important al barri. Al carrer Aurora existia un sindicalista que es va formar a si mateix en les lluites del tard franquisme, aquest era el nostre amic Miguel Fanlo Moreno, qui sense cap dubte va ser un dels primers sindicalistes de la postguerra, treballador de l'empresa de màquines d'escriure Olivetti. Ell va intentar acabar amb els desajustos empresarials del moment; ja en democràcia i dins del sindicalisme revolucionari, fou un dels fundadors a Barcelona del POSI (Partido Obrero Socialista Internacional) i un dels homes més actius sindicalment del seu temps; sempre tenia un somriure per a tots els col·legues del barri; amb molt d'humor i alegria construïa complicitats. Malauradament ens va deixar no fa gaires anys.

Joaquín Marco, si no m'equivoco, és una de les persones que va viure al carrer Aurora n. 1 als anys 60. Era el fill d'un sastre, quan era molt mormal cosir o tenir el negoci de subsistència a casa; vivia amb els seus pares, davant de casa i els nostres balcons estaven encarats; em recordo del dia que la brigada polític social el va detenir i la seva mare i la meva des dels balcons comentaven el desafortunat incident.

Anys més tard, amb l'amic Josep Batlló de la llibreria Taifa, —qui em va traspassar la parada del mercat dominical del llibre de Sant Antoni— estrenyèrem l'amistat; un dia de tertulia em va assegurar que havia participat a casa del Joaquim del carrer Aurora en reunions clandestines, a les quals també hi acudia Vázquez Montalbán nascut no gaire lluny d'allà, concretament al carrer Botella.

El «Bar Manel» en els anys seixanta i primers dels setanta es va convertir en el «Bar Antonio» per l'afinitat del fill, que així es deia; era un bar de barri

on ens ajuntàvem de la mateixa manera que al «Bar Aurora» o al «Bar Pelayo» bona part de la gent del barri que en aquella època compartíem sensacions. Encara a l'estiu la gent baixava les cadires al carrer per recollir la fresca fins ben entrada la nit i els nens aprofitàvem per jugar, jugar alhora que creixíem.

El «Bar La Bruixa» els anys 80 es convertí en un lloc de trobada dels noctàmbuls de la nit barcelonina. La «Lluïseta» vivia a Aurora n. 3 amb el seu company i filla; ella va ser al seu dia una sòcia de l'Ateneu Enciclopèdic, de la secció excursionista, així com impulsora d'«Els Amics del Sol». Ja en democràcia, vàrem saber que aquella senyora prengué la resolució de suïcidar-se, llançant-se des d'un quart pis. Només podem especular què deuria passar pel seu cap per dur a terme tal dràstica resolució; però bé podem creure que la Lluïseta, una dona feta en l'ateneïsmo i en plenes facultats, va ser capaç d'entendre el seu propi destí.

El pintor i rotulador Grant era un bon artista, contínuament decorava anuncis que es projectaven més enllà del barri; tenia una espècie de moto amb sidecar i vivia en direcció al barri de Sants. De molt jove havia anat amb ell fins la Barceloneta per pintar els pescadors que arreglaven les xarxes al costat del rellotge; era un gran professional de la retulació, això sí, molt seriós, i als xavals sovint ens fotia la pilota si entrava aquesta en el seu territori.

La família dels Perolet feien la seva feina amb la fusta; tot el dia l'anaven ribotant fins que aquesta agafava la forma desitjada. Sens dubte eren temps en els quals els oficis encara tenien sentit i bon gust, la creativitat era a les mans dels obrers manuals.

«Casa Tino», una casa de menjars, era al n. 2 del carrer Aurora; aleshores als anys 50, 60 i 70, no era un lloc de moda sino un menjador on acudia la gent humil del barri, però amb una bona cuina que no tenia res a envejar d'altres de la mateixa categoria com «Casa Leopoldo», «La Trona», «Can Lluís» o el «Tino». Casa Tino es va saber guanyar el veïnat quan ja les cartilles de racionament havien quedat obsoletes i les persones tenien una mica més de calerons, així que la gent de «Casa Tino» els diumenges ajudava a gratinar els canelons al veïnat; desconec el motiu pel qual va haver de plegar i tancar, possiblement ja va ser un moment de gentrificació que propicià l'arribada de la Plaça Negra al barri: Quan encara no estava del tot construïda la Rambla del Raval, durant molt de temps i en un moment de de-

gradació del barri, poc després de les Olimpíades, hi hagué una plaça que la gent nomenava la 'Plaça Negra', configurada per les restes del que havien estat les cases dels carrers Aurora, Cadena, Sant Rafael i Sant Jeroni, llavors ja aterrades per a la construcció de la rambla.

Per a la resta, hi havia personatges amb el sobrenom de: «Cachamatas»; «el Vinagre», «el Cerillo», «el Nene molador», «el Madriles» (comunista), «el Madriles» (anarquista), «el Bigotis», «el Maraña», «el Mesías», «Paco el Cabezón», «el Molleta», «la Manoli», «el Nen», «el Maño», «Toni el Marinero», «la Valenciana», «el Valencia», «el Pinyu», «el Picho», «el Picha», «el Disti» (de Di Estefano), «el Santurrón», «el Pistolillas», «el Pocholo», «Cara bruta», «el Olivaire», «el Fundero», «el Bien peinao», etc.

El meu primer treball

Encara que probablement no tingui massa interès, però un cop ficats al carrer Aurora, dons, per què no? explicaré algun dels meus primers «passos» en el món laboral, el 1966; vaig començar a treballar en una impremta que era al carrer Aurora, anomenada «Planograff», al mes de setembre, just al costat del Bar Aurora dels meus oncles (Araceli i Fernando). De bon matí, a les 8 començava la jornada i em dedicava a escombrar el carrer, el tros de la vorera que limitava la impremta; després anava per aigua amb el càntir, fins la plaça del Padró, en aquells temps era una feina molt normal que es feia pràcticament a tots els tallers, magatzems, etc. Probablement eren coses que venien de molt de temps enrere.

Una altra de les tasques era netejar el tinter i el cautxú de la màquina quan calia; amb el temps vaig arribar a portar els comandaments de la part posterior de la màquina, és a dir l'aire que serveix per agafar els fulls del paper en una offset o fins i tot en una minerva que hi havia, però em passava molts dies fent bales de paper de mida considerable, aquestes tenien més o menys el tamany de mig cos d'una persona, com daus quadrats gegants; també era freqüent anar amb un carretó a cercar paper a diversos locals distribuïts pel barri, no molt lluny, per Riereta, Reina Amàlia, Carretes, etc.

Però el que aquí voldria destacar no és el meu lloc de treball a la impremta Planograff sinó que un dels caps que tenia era ni més ni menys que l'entrenador de la selecció espanyola de hokey sobre patins. En aquells moments van ser campions del món en el campionat celebrat al Brasil,

però pel cas és el mateix, ja que és cosa bastant freqüent guanyar en aquest esport; crec recordar que aquesta persona es deia Pere Torras.

No recordo el temps que vaig estar en aquest treball però més o menys serien uns dos anys justets.

El cafè-bar «LaSal»

«LaSal» s'assentà al carrer Riereta n. 13; no he trobat ni crec que l'entitat hagi deixat constància de l'accés pel carrer Aurora, probablement perquè els grups feministes d'aquell lloc van apostar per visualitzar l'entrada al seu màgic món pel costat de les Rambles que en general era des d'on venien les visitants.

A l'Ateneu Enciclopèdic tenim alguns documents editats per aquelles noies de «LaSal» o col·lectius pròxims de l'època, però ha caigut a les meves mans l'«Almanac de les Dones», de l'any 1979; tot i ser molt complet, des del grup feminista de Cultura Edicions de les Dones demanaven excuses per allò de significatiu que no quedava reflectit en la impressió d'aquell Almanac, en el sentit que algunes coses se'ls va escapar i elles mateixes ho reconeixien; no en va era un dossier que elles s'havien currat. Entenem que res millor que recollir la seva sensibilitat i la seva presentació que diu:

«El grup Feminista de cultura va ésser format per tres dones que provenien del Col·lectiu Feminista de Barcelona, al mes de maig de 1978. Tot seguit s'hi afegiren dues dones més. Plegades pretenien arribar a totes les dones, principalment aquelles que, no pertanyent a cap grup feminista, desinformades i desconnectades, volien treballar conjuntament amb altres per a la seva conscienciació. Per aquesta raó, la primera activitat va ésser uns seminaris que es dugueren a terme durant l'hivern de 1978, sobre els temes: «dona i educació», «dona i treball», «dona i sexualitat», dona i legislació. El Segon Treball ha estat aquest «Almanac de les dones 1979», que és un recull de les activitats, lluites, accions, que les dones de Barcelona han realitzat durant aquest període. Com hem indicat a dalt, no és un recull exhaustiu — que cap es sentit ofesa si no es troba esmentada— a causa de les dificultats per arribar a totes les dones i a tota la informació. Agraïm a totes aquelles dones que, col·lectiva o individualment, han fet possible aquest Almanac. Victòria Sau, Amparo Buxó, Jocelyn Guerrero, Eulàlia Mesalles, etc.»

Evidentment es preocupaven de les publicacions de dones per a dones; també eren portadores del butlletí «Dones en Lluita», que era el portaveu de la coordinadora de les feministes de Barcelona, amb un tiratge molt impor-

tant de 2.500 exemplars cada un dels números que van arribar a sortir. També es recull a la premsa de l'època les presentacions de llibres a la llibreria de dones o al mateixa bar LaSal.

En definitiva el bar «LaSal» es va mantenir obert des de principis de juny de 1977 fins el juny de 1979, quan va tancar. La biblioteca tenia unes 500 publicacions, totes relacionades amb el feminisme. També un servei d'informació; s'organitzaren curssets, seminaris de literatura, d'astrologia, d'alimentació macrobiòtica, mecànica, dansa, orientació per aprendre fer-se vestits, cortines, etc.

Va haver de tancar perquè no tenia una base econòmica; era un lloc de voluntariat i probablement va faltar més voluntat d'autogestió; això va portar els problemes de falta de professionalització. El treball, com hem dit abans, era variat i voluntari (militant).

La diversitat de dones que anaven a LaSal o hi passaven, feia difícil crear un nucli més o menys homogeni; malgrat tot, del seu espai va sortir el grup La Traca, grup musical que es consolidà l'any 1979 amb Anna, Teresa i Txiki; es dedicaven a recopilar poemes escrits per dones que després ells musicaven i recitaven, actuant per diferents indrets d'estat espanyol.⁴⁵

De totes maneres al meu entendre —potser avui dia m'equivoco— en aquella època el lloc geogràfic del bar LaSal, tot i ser dins d'un lloc en aquell moment força vital, al costat del Sindicat d'Arts Gràfiques de la CNT, Riera n. 20 (Can 60), o del Sindicat de la Construcció de la CNT, Hospital 115, o La Fragua al carrer Cadena, i sobretot de la Pizzeria la Rivolta també al carrer Hospital, crec que LaSal podria tenir algun referent amb «Mujeres Libres» del 36 però en absolut amb les dones lliures del 1977. És a dir, les dones que hi havia en aquell moment dins dels ateneus llibertaris o la CNT, que no eren poques, crec que no es sentien massa implicades en el projecte del bar LaSal amb tot allò que allí estava passant; més aviat eren altres tendències polítiques les que van aterrat per l'indret de LaSal.

Centre Internacional de Fotografia, Aurora n. 11 bis

Ja hem donat algunes pinzellades d'aquest indret del carrer Aurora; ben poc va faltar perquè fos un lloc de referència de l'anarquisme barcelonès.

Allò de cert és que aquest centre de fotografia s'hi va instal·lar de l'octubre de 1978 fins el 1983; com a Centre Internacional d'Art Fotogràfic tingué

una vida efímera, però l'encert de la seva façana deixà un bon senyal de vida amb tot un seguit de dibuixos d'Arranz Bravo i Rafael Bartolozzi. Avui hi han quedat els personatges com Man Ray, Lászlo Moholy-Nagy, Robert Capa (André Friedmann), Agustí Centelles Ossó i altres, identificats un per un en un indret de la façana; en definitiva encara resisteix la pintada, que recorda un temps d'espai de llibertat com fou aquell final dels setanta, avui ofegats per l'avarícia dels oportunistes «ninis» vinguts d'arrel d'Europa amb els calerons que el papa els hi dona perquè el nen rosset especuli, i res millor que una ciutat com Barcelona als peus del Mediterrani, mentre els cada vegada més arraconats «lugareños» són expulsats per la modernitat dels «ninis especuladors» d'Europa.

Juan Andrés Benítez

Durant la matinada del 5 al 6 d'octubre de 2013, Juan Andrés Benítez, un veí del carrer Aurora n. 18 es va trobar amb una sèrie de desencontres que van propiciar que la mateixa policia arribés al lloc (carrer Aurora) per mediar i fer les paus entre veïns per un malentès. Però va acabar amb una agressió brutal vers la seva persona per tot un seguit de condicionants que propiciaren una policia violenta. Aquesta va utilitzar la força d'una manera abusiva i desproporcionada; imatges gravades pels mateixos veïns des dels balcons del carrer avalen aquesta agressió tant ferotge, brutal i acarnissada, que va propiciar la seva mort a cops dels agents.

Després, tot un seguit d'excuses de mal pagador van deixar al descobert les mancances d'un corporativisme policial injustificat i que de cap de les maneres pot ser un model de policia suposadament democràtica, tal com els seus comandaments s'afalaguen de dir a l'obrir la boca i parlar de la seva pretesa imparcialitat social.

Entenem que caldrà que revisin els seus protocols d'actuació i sobretot que tinguin clar que aquest cos de «seguretat policial» hauria de ser en tot cas de protecció dels pobles i les persones, no dels interessos de classe.

En definitiva, el pitjor de tot això és que aquella nit del 5 al 6 d'octubre es va segar una vida, que és sempre singular, la de Juan Andrés Benítez, i cal que algú sigui responsable d'aquesta mort.

Aquella nit per tapar les vergonyes d'aquesta societat hipòcrita, no van trigar gaire a netejar la sang. Al poc temps, al mateix indret del carrer de

l' Aurora passaven altres històries i la gent caminava aliena a la nova cicatriu en un carrer del Raval de nou ferit amb la mort de Juan Andrés. Allò de millor que tenia aquesta persona era la seva vida que inútilment es va quedar allí, en un tros del carrer.

Esperem que altres acabin aquest relat que ja ha omplert moltes pàgines de tinta, algunes vessant sang, i que la justícia faci el seu camí i els responsables acabin pagant.

Ocupació del solar d'Aurora-Riereta, avui espai Àgora

Un any més tard, l' Assemblea del Raval i el col·lectiu Justícia Juan Andrés Benítez varen decidir ocupar un solar al carrer de l' Aurora, cantonada amb Riereta. Era el 5 d' octubre 2014. Aprofitant el moment, es va ocupar l' espai que passaria a ser gestionat per l' Assemblea del barri del Raval per recordar Juan Andreu i tenir i mantenir un fort caràcter reivindicatiu per tal que fos un lloc de referència i trobada de tots els veïns i veïnes, amb les seves necessitats culturals i socials. En aquests quatre anys, la multiplicitat d' actes i activitats socials que s' hi han celebrat ja forma part de la memòria col·lectiva en un temps en el qual el veïnat ha tractat i mirat de resistir com sempre les penúries, vivint fins i tot de moltes engrunes, amb la gravetat de la resistència per una vida digna.

Mentrestant, els especuladors no tan sols truquen a la porta, sinó que amb empentes i cops ens volen treure la dignitat de barri; d' aquí la resistència d' uns carrers que criden: «El Raval no està en venda». Potser cal començar a assenyalar aquells que ens volen fotre fora de casa quan els missatgers, amb corbata verda i els nous yuppies espavilats de tota Europa, amb els seus Fons d' Inversió, tornen argumentant que se' ls ha acabat la seva crisi i ens volen fotra les miques dels menys afortunats, en barris humils com el nostre. Res no els interessa, com seria el nostra bagatge de veïnat, i aprofondeixen sense entranyes la ferida; les nostres vides sempre han estat en crisi; resistir és dignitat i sempre recolzarem que «el Raval no està en venda». ♦

Notes

1. TERMES, JOSEP: *Anarquismo y sindicalismo en España La Primera Internacional*. Ed. Crítica, BCN 1977, p. 20-21. Aquesta entitat, si no vaig errat, va tenir la seu al carrer de la Cera, molt a prop del nucli industrial del moment.
2. SASTRE, MIGUEL: *Las huelgas en Barcelona y sus resultados durante el año 1904*. Prólogo de Federico Rahola. Tip. La Industria, de M. Tasis, Barcelona, 1905. 104 pág.
3. BONAFULLA, LEOPOLDO: *La revolución de Julio. Barcelona 1909*. Ediciones Dirección Única, Barcelona, 2016.
4. GENET, JEAN: *Diario de un ladrón*. Planeta, Barcelona, 1976
5. VALLMITJANA, JULI: *L'Espanta*, Ed. Llibreria Francesc Puig, Barcelona, 1911
6. DD.AA.: *Antifascistas alemanes en Barcelona. 1933-1939*. Ed. Sintra, 2010
7. Rev. *L'Ateneu Enciclopèdic*, n. 38: *Els nostres arrauxats Manel Aisa...*
8. HUERTAS CLAVERIA, *Obrers a Catalunya*, p. 102. L'Avenç, Barcelona, 1982
9. *Suplemento de la Revista Blanca*, n. 254, any 1933
10. DALMAU, ANTONI: *El Procés de Montjuïc*, p. 160
11. *Las Noticias*, 23 de febrer 1921
12. *Las Noticias*, 7 d'agost 1921 i successius
13. *La Vanguardia*, 28 de gener 1922
14. IGNACIO, LEÓN: *Los años del pistolero*, p. 212
15. *La Vanguardia*, 8 d'agost 1923
16. *Las Noticias*, 4 de desembre 1924
17. *Solidaridad Obrera*, 9 de març 1923
18. MOLA, EMILIO: *Lo que yo supe. Memorias de mi paso por la dirección general de seguridad*. Ed. Librería Bergua, Madrid s/d
19. *La Vanguardia*, 2 de gener 1927

20. *Las Noticias*, 20 de novembre de 1923
21. *Las Noticias*, 19 de setembre 1924
22. *La Vanguardia*, 27 d'abril 1929
23. *La Vanguardia*, 11 de març 1923
24. *La Vanguardia*, 20 de febrer 1934
25. *La Vanguardia*, 8 de març 1934
26. *La Vanguardia*, 14 de març 1934
27. *La Vanguardia*, 20 de març 1934
28. <https://manelaisa.com/articulo/articulo-34-agrupacion-pro-cultural-faros/>
29. Crec que aquí la premsa s'equivoca, ja que sempre ens referim al Bar Manel que era l'únic que hi havia aleshores al carrer d'Aurora, situat al n. 21; en tot cas crec que el carrer Aurora no arriba a tenir 29 finques; així tant la nota de «*La Vanguardia*» com la de «*Las Noticias*», que són els diaris que hem consultat, amplien la informació i impliquen altres ateneus relacionats, com per exemple els esmentats Ateneu Faros. També d'altres ateneus de barri obrers com el del Clot.
30. *La Vanguardia*, 27 desembre 1934
31. <https://manelaisa.com/articulo/articulo-10-faros-pinceladas-de-un-ateneo-libertario/>
32. *Crónica* (Revista), Barcelona, n. 273 i 274. (Febrer 1935)
33. *La Publicitat*, 10 i 12 de febrer 1935
34. *La Vanguardia*, 7 de maig 1932
35. Dossier Policia francesa
36. *La Vanguardia*, 3 d'abril 1932
37. *La Vanguardia*, 5 de juliol de 1932
38. *Solidaridad Obrera*, n. 554. Juny 1932
39. *Enciclopèdic Noticiari*, 23 de maig 2000
40. *La Vanguardia*, 27 de setembre 1934
41. *La Vanguardia*, 24 de setembre 1958
42. *La Vanguardia*, 1 d'octubre de 1958

43. RAZOLA, MANUEL Y CAMPO - MARIANO C.: *Triangulo azul. Los republicanos españoles en Mauthausen* Ed. Península, Barcelona, 1979. p. 266
44. *La Vanguardia*, 22 d'agost 1950
45. *Almanac de les dones*, 1979

Revistes i diaris

Almanac de les dones, 1979

Amics del Sol, Butlletí, Barcelona.

L'Aurora Claveriana, Butlletí, any 1936

Crónica, Barcelona, n. 273 y 274, febrer 1935

Dossier Policia francesa

Enciclopèdic, n. 23, any 2000. Ateneu Enciclopèdic, Barcelona.

Enciclopèdic, n. 38, any 2013. Ateneu Enciclopèdic, Barcelona.

La Publicitat, any 1934

La Publicitat, 10 i 12 de febrer 1935

La Vanguardia, anys 1922; 1923; 1927; 1929; 1932; 1934; 1935; 1950; 1958; 1960

Las Noticias, anys 1921 i 1924

Solidaridad Obrera, anys 1923 i 1932

Suplemento de la Revista Blanca, any 1933

Entrevista a Francisco Anglada, veí del carrer Aurora

Bibliografia

AA.VV.: *Antifascistas alemanes en Barcelona 1933-1939*. ed. Sintra, Barcelona 2010

AISA PÀMPOLS, MANEL: *La efervescencia social de los años veinte. Barcelona 1917-1923*. Ed. Descontrol, Barcelona, 2017

AISA, MANEL: *La Huelga de Alquileres y el Comité de Defensa Económica Barcelona, Abril-diciembre de 1931*. Ed. El Lokal, 2014

BALAGUER, VÍCTOR: *Las Calles de Barcelona*. ed. Editorial Dosat (facsimil), Barcelona, 1987

BONAFULLA, LEOPOLDO: *Barcelona 1909. La revolución de Julio*. Ediciones Dirección Única, Barcelona, 2016.

DALMAU, ANTONI: *El Procés de Montjuïc. Barcelona al final del segle XIX*. Editorial Base, Barcelona, 2010

- FOLA IGÚRBIDE, JOSÉ: *La Sociedad Ideal*. Poema escénico en cinco actos, Sociedad de Autores Españoles, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Félix Costa, Barcelona, 1912
- GENET, JEAN: *Diario de un ladrón*. Planeta, Barcelona, 1976
- HUERTAS CLAVERIA: *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer. 1840-1975*. L'Avenç, Barcelona, 1982
- LERA, ANGEL MARIA DE: *Ángel Pestaña «Retrato de un anarquista»*. Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1978
- LEÓN IGNACIO: *Los años del pistolero Ensayo para una guerra civil*. Ed. Planeta, Barcelona, 1981
- MARTÍNEZ ALIER, JOAN Y WAGENSBERG, JORGE: *Solo tenemos un planeta*. Ed. Icaria, 2017.
- MERCIER VEGA, LUIS: *Anarquismo ayer y hoy*. Monte Ávila, Caracas, 1970.
- MOLA, EMILIO: *Lo que yo supe. Memorias de mi paso por la dirección general de seguridad*. Ed. Librería Bergua, Madrid s/f (años 40)
- RAZOLA, MANUEL Y C. CAMPO, MARIANO: *Triangulo azul. Los republicanos españoles en Mauthausen*. Ediciones Península, Barcelona, 1979, p. 266
- SASTRE, MIGUEL: *Las huelgas en Barcelona y sus resultados durante el año 1904 Prólogo Federico Rahola*. Tip La Industria de M Tasis Barcelona 1905
- SAURI, MANUEL Y MATAS, JOSÉ: *Manual Histórico Topográfico estadístico y administrativo ó sea Guía General de Barcelona*. Imprenta y Librería de Manuel Saurí (facsimil), Barcelona, 1849
- TÉLLEZ, ANTONIO: *La red de evasión del grupo Ponzán. Anarquistas en la guerra secreta contra el franquismo y el nazismo (1936-1944)*. Ed Virus, Barcelona, 1996
- TERMES, JOSEP: *Anarquismo y sindicalismo en España La Primera Internacional*. Ed. Crítica Barcelona, 1977
- VILLAR, PACO: *Historia y Leyenda del Barrio Chino 1900-1902. Crónica y documentos de los bajos fondos de Barcelona*. Ediciones La Campana, Barcelona, 1997
- VALLMITJANA, JULI: *L'Espanta*. ed. Llibrería Francesc Puig, Barcelona, 1911

